

I.

Pirmās pamahzibas

tantas saimneeziā.

„Duhra“ apgahzibā.

J. Brigadera,
gramatu un rakstamleetu
pahrdotawa,
Rigā (Berga basarā).

Drufats P. Bišneeka drufatavā, Rigā, Pauliſki eelā Nr. 15.

Дозволено цензурою. — Рига, 13-го января 1895 г.

J. Brigadera,
grahmata un rakstamleeta
pahrdotawa,
Rigā (Berga basarā)

Gewads.

~ ~ ~ ~ ~

Nekad gan naw šadšihwes bangas tīf augstu šaslehjuščas, nekad gan naw tās tīf wareni un tīf tahtu pluhduščas, un wišu zilwezi pawišam jauneem, šawadeem wilneem eewitkojuščas, tā tagad; lepni mehš nostahjamees šawas tagadejās kulturās augstumos un noluhfojamees uš tās nekaitojameem, agraf pawišam neeedomajameem panahkumeem. Ko wišu zilwešs naw guwis! Kurp ween azis metam, wišur rehgasas preti zilweku warenee darbi: dšelszeti šaweeno wišu attahlakās pašaules malas, un wehja ahtrumā aišktuhstam pahri štundu laikā tur, kurp agraf bija deenam jazeto. Telegrafs weenā azumirkli išnešā kuru katru wahrdimu pa wišu semes lodi. Mišsu kugi šchek pašaules juhras witkus un wada tuhštofscheem zilweku pahr uhdena bešdibineem drošchi un beš breesmam uš jaunatraštam pašaulem. Zilwešs rokās wešelām werstem semes eekšcheenē un atnem tai tur šlehptos dahrgoš krahjumus. Wišch pat pa gaišiem lido putneem lihdsi un pat pahri par pehrfoneem un negaišiem pazeldamees luhko brihwo, no semes ašaram ne-aišmigloto fauli. Warenas fabrikas nodarbina šinteem tuhštofscheem štrahdneeku un raida iš šawām tumšhajām eekšcham weenā ween deenā tīfdaudš mantu, ko agraf newareja ne gadeem paguht. Šinatnes špehruščas mišsu šokus uš preekšču, išglihtiba top arweenu wišpahrigaka, gara gaišma arween wairaf išplahtas, wišs waren papildinajees un attihštijees, wišs gabjis uš preekšču. . . Un tomehr, un tomehr šchajā mišsu kopškanā dširdās arween wairaf balsis, kuras nebuht nekafkan ar dširdetajām šlawas harmonijam. Pat tas, kas uš zilwezes panahkumeem wišu lepnašais, un kas wišu škalaki kleešis „zil brihnišchi tahtu mehš ešam tikušchi“ — pat tas šahf šahdā klušā brihtinā pukstet un raišchotees, bašchitees un šuhrotees, un šauz ka gruhti laiki. Un ko tad uu wehl ziti, išdeenišchkee zaurmehra šautini! Tee it atklahti iššakās, ka wezi laiki bijušchi labi laiki, toreiš gan wehl wareja dšihwot. „Kad mans tehws wehl Rigā brauza“, tā dašchs labš no wineem šaka: „tad wehl puhrs meešchu makšaja 6 rubki, muza linšehklu 18 rubl.

un birkawa linu 70 rubtu! Kas toreif nefaiteja dšihwot! Un agraf droschi ween wehl labaf bijis; rakstneeki warbuht nemaf nemelo, murgodami par pagahjuscheem selta laifeem". Tà daschs spreesch.

Un winam daschâ finâ pilnigi taišniba; teescham, ja nogrem-dejamees pagahtnè, droschi ween atrodam meerigafus laifus un daschu labu faktinu, furp wehl neweens fadsihwes wilnitis nam aifwiknojis, fakustinadams gludeno fadsihwes lihmeni. It tà pukite fahlè apflehpta noseed weentule un ne-eeweheroa fawu ihso muhschu, tà toreif daschs labs fawâ stuhritti, neredsets no pafaulès, baudija fawu fluso laimi, un neweens fadsihwes trofšnits to netrauzeja.

Pat wiša zilweze reifi, fawos behrnibas gados, baudijufe schahdus weenteefigas uu peetizigas omulibas laifus. Tee, finams, nu jau par tahtu, tahtu, un wišs pa tam pahrgrosfjees. Tas bija wehl toreif, kad laudis wehl dšihwoja if radi weentopus, tà fauzamajàs gintàs, ziltis... jeb ari, tà muhsu tautas dseefmas wehl mahf minet, „tautàs". Jo tautas neko zitu ne-apšihmè, tà weenu radnezifku fakopojumu: wišu radu kopdšihwi, fur wišf netit ween kopâ dšihwoja, bet ari kopâ strahdaja un kopâ bija faraschoto mantu ihpafschneeki. Toreif wareja teescham fajit: katrs preefšch wišeem un wiši preefšch katra. Gintas wajadsibas bija weegli pahreddfamas un kas bija wajadsigs, to wišf kopâ pastrahdaja. Meschs, laufs, ptawas, ganibas, uhdeni u. t. t., un wišs, kas no tam eenahza, wišs tas peedereja wišeem gintneefem. Katra schahda ginta dšihwoja, fur nu reifi bija nometufès, gandrihf pilnigi schkirta no zitam, pilnigi peetifdama ar fawu pašchu; wišas famas wajadsibas gintneeki apmeerinaja pašchi fawàs mahjàs, fawàs rijàs, fawos laufos, fawos meschos, un ja ari apfahrt buhtu nogrimufe wiša pafaulè, fchee lautini buhtu meerigi tahtaf dšihwojuschi, neko daudf ne-apfinadamees un nejušdami leelo katastrofi. Tif meerigi un peetizigi dšihwot teem, finams, weenigi zaur to bija eespehjams, tà wišas wajadsibas bija finamas un pahreddfamas, tà fa uf welteem un newajadsigem darbeem netifa nemaf spehki istehreti.

Tà wini dšihwoja meerâ un flufumâ uf eefšcheeni. Bet schini pirmatnejâ fadsihwes afnâ flehpàs jau toreif pawifam zitada nahkotne. Muhscham teem nebij tà nodšihwot.

Laudis wairodamees bija isplahtijufchees tahtu jo tahtu un nonahkufchi zitos apmidos, zitos semes strehkos, fur bija zitads gaisf, zitada seme, zitadi stahdi, zitadi lopi. Peesleedamees jaunajeem apstahkteem schurpu atnahkufchee drihfi ween fahka ari teit eedšihwotees, t. i. jaunus materialus preefšchâ atrafdami tee bija peespeesti ari zitadas mantas preefšch fawu wajadsibu apmeerinafchanas rafchot, nekâ mahjâ, nekâ tur, no kureenes tee nahkufchi.

Gezehlās ari parīfam zītadi darbi nešā agraf, peemehram lopkopiba un pee tās šaistitā laukkopiba, kuras, deefgan raschigas buhdamas, atlihdšmaja zilweka šweedrus bagatigaf, nešā agraf. Pa to starpu bija ari darba rihki špehjuschi jo drangi attihštitees; tee bija ar laiku pahrlaboti, jaunās šinašchanas un jauni eewehrojumi eeguhti wimu leetofchanā, tā ka ar teem nu wareja labaku darbu paštrahdat, un ari ašitaf. Mehs waram peemehram eedomatees, zif laika tapa uš reiši eetaupits, kad atrada, ka trulu darba rihku war atkal ašu padarit! Zif tur darba uš reiši atkrita, kuru nu wareja ziteem noluhkeem išteetat tamdeht, ka newajadseja nu wairs if reišes jaunu nafi, jaunu zirwi u. t. t. taišit. Tā darba rihkeem pahrlabojotees pats darbs tapa daudš raschigaks. Bet wehl zits kas weizmajaja darba turpmako ušplaufschanu jo leelā mehrā: ta ir tā šauktā darba dalischana.

Jau pašchā šahkumā darbs bija šadalits if pehž dšimuma un wezuma: tā peem. šewas neštrahdaja tos darbus, ko wihri, un pee-anguschi un šatofschini ne tos, ko masi behrni un širngalwji; šamehr wihri un jauneki medija pa mešchu, štrahdaja laukus, kuhla rijas, šamehr šewas apšopa mahju; masee behrnini atkal lobija waj nu pahštites waj ari darija šahdu zitu tam lihdsigu weeglu darbu; wezites atkal wahrija putru, kuhra uguni u. t. t. Tā bija it dabiska darba nodalischana. Bet radās wehl zītada, tā šakot mahšfliska; jo darba rihkeem pahrlabojotees, attihštotees un armeenu šarešchgitakeem topot tapa ari gruhtaki, ar wišeem teem mahzet apeetees un weenlihdsigi weikli rihkotees i ar zirwi, i ar štellem, i ar adatu, i ar špriguli. Tā darbam wajadseja gribot negribot šadalitees, jo ja gribeja šahds ar tagadejeem darba rihkeem štrahdat, tam wajadseja ilgi mahzitees ar šahdu šinamu rihku apeetees; tā wišch pee ta peerada un aišmirša pa dafai zitus darbus; tā zehlās tā šauktee amati. Šchi jaunā darba dalischana padarija nu ari darbus wehl jo leelakā mehrā raschigus, nešā agraf bija eepeshjams, un lihds ar to bija pamati radušchees jaunai šabšihwes šahrtibai, kuru tuhli apluhkofim.

Jau agraf, šastapdamees ar šaimineem, ar pahrnawadneefkeem, „tautešchi“ bija šchad un tad pa leetai išmainijuschi; bet toreiš wehl pašcheem tif tif peetifa ar šaraschotajam mantam, tā ka ne-atlikās neka, ko dot pahri uš zitu nowadu, ko pahrdot. Tagad, kur nu zaur darba rihku pahrlabofchanos un darba šihkafu šadalischanu pehdejais bija tif raschigs tapis, ka atmata ari labu daku pašcheem newajadšigu, nepatehrejammu mantu — tagad wareja išmainit šawas atleekamās mantas pret zītām, šahdu pašcheem nebija, šahdas tikai šaimini mahžeja pagatawot, un pehž kuras da-

ſham labam prahts neſās, tās eeraugot. Tā mainiſchana, pahrdofchana, eezehlās arweenu wairaf. Tās mantas, kuras bija ſarachoſotas paſchu wajadſibam, tās bija un palika mantas; bet tās, kuras tapa raſchotas preekſch iſmainas (ar laiku ſahſa pilnigi ar mainiſchanas noluhku raſchot leelas mantas), tās nu eeſauza par prezem, tamdeht ka pa winām praſija ſinamu lihdsibā. Tā pamafitem mantu raſchoſchanas laikmets taiſijās pahreet pretſchu (pahrdodamu mantu) raſchoſchanas laikmetā.

Bet lihds ar to ari bija beigās peetizigajai, rahmajai, maſakais uſ eekſcheeni netrauzetajai gintas kopdſihwei, jo lihds ar raſchoſchanas kahrtibas groſiſchanos bija groſijuſēs ari gintas lozeklu ſawſtarpejā ſatikſme, wiſa ſadſihwe tapa zitada. Amatneeki, arodneeki (kas bija wingrinajuſchees ihpaſchos arodos) katrs wareja ſarachoſot tiſ daudſ mantu, ka tee, tās iſmainidami, wareja jo brangi pahrtift, un ja teem nebuhtu bijuſe ja-atdod ſawu raſchojumu eewehrojama dala gintai, kopejā krahtuwē, tee buhtu pat warejuſchi lepni dſihwot. Sahka ari teeſham no ſchās nodewu doſchanas atrautes, un gintneeziſkajai kahrtibai tahdā kahrtā bija gals klahſt. Jo gintneeziſibas galwenais labums jau paſtahweja taiſni eekſch tam, ka wiſi raſchojamee lihdsiekti un wiſi ſarachoſotee raſchojunti peedereja paſcheem raſchotajeem; tagad, kur zehlās privatihpaſchums, nu ari bija gals wezajai gintneeziſkajai weenlihdsibai. Katrs ſahka raſchot uſ ſawu roku, ne-atkarigs no ziteem, un eewahka tad ari pats preekſch ſewis wiſus ſawus raſchojumu eenahkumus. Kas bija ſtipraks, iſturigaks, weiklaks, gudraks, tam atlehza wairaf eenehmumu, tas ſpehja eekrahtees preekſch ſewis wairaf to labumu, kahdi toreis bija ſaſneedsami, un tā nu tas tapa ſainneeziſkā ſinā alaſch ſtipraks par ſaweem ziteem beedreem. Tomehr uſ ſchi amatneeziſibas pakahpena ſtarpibas naw wehl deefin ziſ leelas, jo zaurmehrā nemot wehl war kurſch katrs eegahdatees wehl neziſ leeliſki ſareſchgitos amata rihtus, un tā pats raſchodams uſturetees; naw jau ari weenam zilwekam eeſpehjams deefin ziſ zaur paſcha ſpehku ſarachoſot un leelas bagatibas weenam paſcham ar ſawu ſpehku eeguht. Tomehr bija ari jau zehluſēs preze, kura pati par ſewi bija tiſ raſchiga, ka ta winas ihpaſchneekam, tam, kas to ſpehja nopirkt, ſagahdaja daudſ leelaku bagatibu, nekā tas zitadi eeſpehjams. Schi preze ir wehrgi un wehrgu darbs, kuri jau labi ſen bija tapuſchi iſleetati, wehl preekſch amatu atdalifchanas. Tee bija kaxā ſaguhſtiti eenaidneeki. Wehrgu darbs radija leelakas weenlihdsibas.

Tomehr, eekams apluhkojam, kā zehlās wehrgu darbs, apluhkoſim ari blakus, kā atdaliſjās kahda zita kauſchu ſchkira, ari pa

leelafai datai pa kara laiku un zitadus kopdarbus strahdajot. Leelafus kopdarbus strahdajot, reds, peem. upes uhdenus eedambejot, kà ari karà ejot wajadsigs weens, kas zitus wada; jo lai ari wifs bars buhtu deefin kà puhlejees pehz weena mehrka, bes eezelta wadona un pahreddetaja tomehr buhtu zehluschees pahpratumi un jufas. Tà tad schahdeem kopdarbu un kara usraugeem, gaitenee-keem, bija ari sinama wara pret ziteem; eefahkumà tikai karà, un fawus zitus peenahkumus ispildot, pehzgalà, kareem plafchakeem topot, ari mahjās. Tà iszehlās ihpafcha schkira, kura, kà fpehzigafà, peefawinajās ari lihds ar leelakeem ihpafchumeem leelafu waru pahz ziteem. Pee scheem peeflehjās ari daschadee maidelaischi, krihwji, deewredjschi, fapnu istahstitaji, kuri besruhpiigi dsihwodami bija eegurwufchi wairaf finafchanu, falafijuschees daudj mantas, un lihds ar to ari leelu waru. So nu bija: kam manta, tam wara. Tà fainneezifkà attihstiba radija schis nupat minetās starpibas.

Bet wehl us otru pusi bija attihstijuschees jo leelafà mehrà jau agraf fastopami wehl zitadi fakari starp laudim. Paschos pir-majos zilwezes laikos, kamehr darba rikki un darba dalifchana bija loti masà mehrà attihstijufes un tahdà kahrtà darbs, loti nera-ſchigs buhdams, tikko fpehja apmeerinat wifas zilweka wajadsibas, tos laikus, sinams, neweenam nenahza ne prahtà otru zilweku ar waru turet, barot un kalpinat: winsch pee labafàs gribas nebuhtu warejis tikdaudj pastrahdat, ka buhtu i pascham peetizis, i darbina-tajam, darba fungam. Tà tad toreij newareja nemaſ wehrdsiba zeltees, ta nespehja pastahwet.

Bet kad darbs bija tapis raschigaks, tà ka weena zilweka darbs teefcham fpehja ufturet ari otru un wairafus zitus zilwekus, tad ari atrada weetu karà faguhstitajeem eenaidneekeem: tos wairs nekawa un ne-ehda, kà agrafajos meschonibas laikos, het lifa pee darba, padarija par wehrgeem; jo tagad ar pahrlabotajeem darba rikkeem tee fpehja tikdaudj faraschot, ka darba dewejs wareja meerigi atpuhstees, wina darbu pastrahdaja. — Tà nu mehš redsam, ka lihds ar attihstibu, lihds ar isglichtibu, lihds ar gaismas isplatifchanos top ari raditi daschadi fadsihwes laumumi un to starpà ari weens no leelafajeem — wehrdsiba, otra zilweka apspee-ſchana. Bet tikai zaur to bija eespehjams weenai zilweku schkirai besruhpiigi dsihwot un pee gaismas flucht; tà tad redsam, ka ari tahdas leetas, kà isglichtiba, finatne u. t. t. zeeschi faistitas pee fainneezifafam pahrgrosibam un no tam pilnigi atkarigas, tapat kà fadsihwes formas.

Bet ari wehrgu darba raschibai jau buhtu bijuschas fawas robeschas, ja nebuhtu jauni darba rihtu un raschoschanas kabrtibas papilbinajumi zehluschees, kuri, ka fainneeziskais pamats, wirtsija zilwezi atkal pa joli us preekschu attihstibas gaita. Darbs tapa wehl shtakās datās sadalits un tā wehl jo raschigaks darjts.

Lihds sčim katrs amatneeks, katrs raschotajs, ja tas kahdu leetu taišija, pataišija sčho leetu wišu: galdneeks taišija weenadi weselus galdus un nemis galdu kahjas ween; stroderis sčhuwa nemis peedurknes ween, bet weselus swahrkus. Bet ar laiku eewehroja, ka beeschi ween gahja daudj ahtraki, ja wairaki weena amata amatneeki sametās kopā un us weenu rofu raschodami pagatawoja katrs tikai pa gabalam no raschojamās prezes: weens nehmas greesti ween, otrs kanteja, treschais drahkleja, zeturtais sčhuwa knopju zaurumus, peektais sčhuwa gabalus kopā, festais preseja u. t. t. Tā strahdajot bija tani paschā laika ka agrak wairak passtrahdajams. Sčis eewehrojums ahtri tapa isleetots un darba raschiba zaur to leeliski pawairota; zehlās tahdā kabrtā tā fauzamās manufakturas: eetaises, kur daudj strahdneeku strahdā pee weenas leetas, katrs pa gabalam taišidami.

Pa leelakai datai manufakturas zehlās sčitā: Privatihpa-schumam ronotees un beidsot par gandrihš weenigo ihpaschuma weidu topot, radās ari, ka jau augschā redsejam, neweenlihdšiba: radās fainneeziski sčehjigaki un atkal fainneeziski nespeh-jigaki laudis. Sčho pehdejo nespehjiba tapa jo leelaka, kad darba rihti beidsot beeschi ween bija tapuschi tik farschgiti gruhti peewetojami masās darba telpās un wehl gruhtaf eegahda-jami, ka masee pee teem alasch nespehja tikt; ari mate-rialu te bija wairak wajadsigs un ari tee nebija it reises weegli eegahdajami; un ja nu ari bija farschots sinams daudsums pretschu, masajeem nahzās alasch gruhti no tam watā tikt, un gaidit ari tee newareja ka leelee. Tamdeht tee it preezigi peenehma fain-neeziški sčehjigako, t. i. bagatako preekschlifumu: „mehs jums došim materialus, ja wajadsēs, ari labakus darba rihtus, un juhs mums isgatawojeet ka pa wezam fawas prezes; ja tās isgatawotas, tad nododeet tās mums un mehš juhsu darbu aismakšim. Bet tā ka nu mehš jums došim w e e n m e h r darbu un jums nebuhs welti jaruhpejas par farschoto pretschu no-eeschamu, tad jums, sinams, buhs jastrahdā labu datu lehtaki nekā agrak“. Nabadši-gakee ar preeku peenehma sčahdus preekschlifumus, jo nu bija darbs un lihds ar to ari maise. Bet ari arween leelakas mofas pawadija sčho darbu: no agra rihta lihds pat wehlam wakaram wajadsjeja strahdat, lai tikai paweiktu no darba deweja usdoto darbu, waj

atkal, ja apgabalus maksaja, lai jo wairaf faraschotu; konkurrense bii leela, tà tad ari zenas krita arween wairaf, un scheem lauti-
neem gahja arween gruhtafi. Tà atkal reis, lihds ar jaumu darba
fahrtribas pahrlabofchanu, zehlas atkal jaunās lihds sehimi neparedse-
tas zeeſchanas weſelai laufchu ſchirai.

Tomehr darba raſchiba nepalika uſ ſchi pakahpena ſtahwot,
tapat kà ta uſ agrafajeem nebija apſtahjuſes. Darba dewejeem
nebiia pa rokai, darba daritajus katru ſawâ mahjinâ uſluhkot, if
rihta ne-iſſtrahdatos materialus iſdalit, if wakara gatawàs prezes
ſawahkt u. t. t. Wairaf un labaf droſchi ween bija eeſpehjamš
raſchot, ja wiſus kahda darba ſtrahdatajus ſawahka weenâ weenigâ
leelâ darbnizâ, kur toš peenahzigi uſluhkojot un darbu jo ſihki
ſadalot, tee wareja zauru deenu pee darba ween buht; beſ
tam te nekaš wimu uſmanibu nenoweħſa no darba. Mahjâš
alaſch behrni maiſijâš pa kahjam, ari ſeewa daſchu labu reifi,
ſaimneeziĸâ poſdamâš, trauzeja; kopejâš darba telpâš wiſš taš
bija nowehħſts un katrs te wareja netrauzets ſawuš ſweedrus leet.
Tehwš zauru deenu neredſeja ſawu ſamiliju un tà wini weenš no
otra atſweſchinajâš — ko tur war darit, kahds taš darbs tahds
jaſtrahdâ; lihds ar to, ſinamš, jameš wiſaš ſchis fahrtribaš ſekaš.
Tà toreif ſpreeda; un teeſcham, kameħr paſtahweja ſchahda fahrtriba,
tameħr ari bija japaſtahw taš raditajam ſadſihweš formam. Bet
groſijâš ſaimneeziſtee pamati — un lihds ar to ari taš attehli ſadſihwê.

Kopejâš darbnizâš daudſeem kopâ ſtrahdajot bija, ſinamš,
eeweſta jo ſihka darba dalifchana: katrs nehma pa gabalam
preeſchâ un tà gahja daudš ahtrak. Scho ſadalito roku darbu
tad nu ſauza par manuſakturu. — Bet pee tam ſinamš
nepalika, kà jau minejam. Weena preeſchmeta raſchoſchanaĸi wa-
jadſigais darbs bija galu galâ tiſ ſihki ſadalits, katra leeta gahja
zaur tiſdaudš rokam, ka katram ſewiſchkam ſtrahdneekam, kurſch pee
taš ſtrahdaja, bija jadara tiſai ſinami wiſweenkahrſchakee kuſteeni:
peemehram weenâ gabalâ jagreeſch drahtis gabalinos, žitam atkal
weenâ gabalâ taš jaſit plakanâš. Bet kad nu ta leeta beidsot
bija tiſ weenkahrſcha tapuſe, tad jau wareja weenkahrſchi ſalikt
wairaf naſchu rindâ, peeſtiprinat pee weena turamâ, un tahdu
eetaif eeriħkot, ka wiſaš ſchis geſkeš reifê kuſtaš, weenlihdsigi
ſawuš kuſteenus atfahrtoĸamas. Tà if daudſu weenlihdsigu darba
riħku ſaweenofchanaš, preeſch wiſeem teem weenu kopeju dſenamu
ſpeħku eeriħkojot, kaš toš weenmehrīgi kuſtina, zehlaš maſchinas.

Jau manuſakturas-roku-darbu laiĸmetâ raſchoſchana gahja
toti ahtri no rokaš, zaur leelo darba ſadalifchamu. Apluhkoſim
peemehram kahdu kneepadatu fabriku preeſch 100 gadeem. Darbs

leelâ mehrâ fadalits: weeni steepj drahti, otree to nolihdsina, treschee puleerè, zeturtee greeſch gabalos, peeftee ſpižè galus, feſtee nogatawo toſ galus, kur nahſ galwina wirſû, feptitee un aſtotee taiſa galwinaſ — žiti tàs leef wirſû, žiti tàs peefſtiprina... lihdſ beidſot wehl žiti ſtrahdâ, tàs uſ papiriſcheem riždâſ ſadur-dami. Tâ ſchee 10 ſtrahdneeki (peenemiſim, ka fabrikâ preeſch katra ſewiſchka darba tikai iſ pa weenam ſtrahdneekam) iſgatawo pa deemu 50000 kneepadatiwu, tâ tad uſ iſkatru ſtrahdneeku nahſ 5000 kneepadatiwu deenâ.

Tas wiſſ bij manufakturas laiſmetâ, preeſch 100 gadeem. Bet ſchoſ weenfahriſchoſ darbuſ, kâ drahſchu greeſchanu gabalos, drahſchu ſpižeſchanu u. t. t. mahžijâſ ar laiſu maſchinam paſtrahdat, tâ ka nu ta leeta eet wehl daudſ daudſ ahtrak un glihtaf. Kaſ tagad ſpehſ iſſkaitit tàs kneepadatas, kuras tagad weena weeniga fabrika pagatawo weenâ deenâ!

Jau manufakturas laiſmetâ darbuſ zaur fihto ſadaliſchanu bija kluwiſ waren weegliſ; tagad, kur maſchinaſ wiſu leelumu paſtrahdaja, taſ alaſch bija wehl weegliſſ tapis, jo nu jau beeſchi ween nekaſ žitiſ ne-atlika, ka weeniga maſchinaſ uſluhſot un uſmanit, ka pee tam wiſſ kahtibâ. Bet to darbu jau war ari ſeeweeteſ padarit — te nemaſ naw wajadſigſ dahrgaiſ ſpehžigſ wihtreeſchu darbuſ, tâ fabrikanti ſpreeda; ja, daſchâ weeta pat behrnus war iſleetot. Tâ ka wihtreem algaſ bija tiſ ſemaſ, ka gruhti nahžâſ ſeewu un behrnus uſturet, tad ari pehdejee ar preeku gahja maſchinaſ klaufchâſ, tiklihdſ toſ tur uſnehma, un raudſija tahdâ kahtibâ katru ſewi uſturet. Gan ſtrahdneeku familijaſ dſihwe zaur to tapa kaunaka: wimu maſee behrnini palika beſ uſfraudſibaſ un ſeewâſ un leelafee behrni ſahka ſlimot; bet kultura eet uſ preeſchu un wimaſ panahkumi wairojaſ; nu paplaſchinaſ lihdſ ar to ari tàs plaiſaſ, kuras jau agrat zehluſchâſ, weeni top arweenu ſpehžigati, ka mehr otri ſlihkſt arween dſitatu uſ leju. — Tee ir tee ſkati iſ ſadſihweſ, ka hdi muhſu azim parahdijâſ, apluhkojot darba attihſtiſchanoſ. Un ja nu mehſ atkal, pehž ſchi iſhâ pahriſkata, noſtahjameeſ ſawaſ kulturâſ lepnajoſ augſtumooſ: droſchi ween nu buhſ mumſ azis atdariuſchâſ preeſch daſchâſ labâſ agrat ne-eewehrotâſ parahdibaſ un droſchi noſakamaſ, ka jo augſtaf kahtſim, jo plâſchakſ muhſu redſeſ apwahriſniſ kluhſ.

Darba attihſtibaſ iſhaja pahriſkata nupat redſejam, kâ taſ wiſſ nahžiſ. Mumſ te tadeht ar ſcho jautajumu naw wairſ ſewiſchki janodarbojaſ. Apluhkoſim turpreti tagad jo ſihtaſ raſchoſchanaſ kahtibu wehlaſoſ laiſoſ, jo redſejuſchi, ka hdiſ ſwaraſ ſaimneeziſkaſeem apſtahtkeem uſ wiſu pahrejo žilweku ſadſihwi, wareſiu

nu ari noswehrt, kahda leela nosihme ik kura katra laikmeta fainneezifko apstahktu pasihfchanai preefch tahlakeem fpreedumeem par fcho paschu laikmetu, preefch ta dsitakas ipraschanas; un nepeezeefchama ir raschofchanas kahrtibas pasihfchana, ja grib eeguht fpreedumus par to, us kureeni wirsas wisa attihstibas gaita. So wifas fadsihwes formas atkarajas no fainneezifkajeem pamateem; tiklihds tee grosas, tad grosas ari fadsihwe un fawfchu fawstarpeja fatikfme peenem zitu weidu.

Tadeht mums nu te nahftees tagad tuwat eepasihtees ar tautas fainneezibas, nazionalekonomijas, fmarigalajeem jehdseeneem, un atbildet us fefofchajeem galwenafajeem jautajumeem: kas ir sinama raschojuma wehrtiba, ka wina top mehrota, ka zelas galwenais ismainas lihdsellis — nauda, ka nauda krahjas kapitalos, kahdu eefpaidu us zilweku fawstarpejo fatikfmi isdara tagadeja raschofchanas kahrtiba.

Pretschu wehrtiba.

Schajos laikos gandrīš katrs kautko pahrēdod; waj nu tas rascho kahdu mantu un pahrēdod tad to, par eeguhtu naudu wišu, kas dšihwē wajadšigs, eegahdadamees, waj atkal, ja tam pašam wairs naw šawu darba rišku, tad tas peespeests pahrēdot šawu darba špehku. Tas wišs ir kautkas itdeenischks, un tamdeht it us šota dširdami jautajumi, kas us pirkšchanu un pahrēdošchanu atteezas, wiša muhsu dšihwe leekas tihri fastahwam iš leelakām waj masakām wehrtibam. Jo netil ween šinama preze tagad ir til un til daudš wehrta, til un til dahrga — mums ari dahrga wefeliba, dahrga draudšiba, dahrgas šinatnes; bet mums ari ir pehrkama ustiziba, pehrkama mihlestiba, pehrkama peekrišchana u. t. t. Dā tad mehš wehrteschana ween dšihwojam, un tomehr, zil retais gan buhs išpratis šcha wahrda: wehrtiba ištō nosihmi, jo tas jau alasch tā mehds buht: kas dšihwē wisbeeschaki atfahrtojas, to wairs ne-eewehro un pehz ta zehloneem neprafa. Tomehr wehrtibas jehdšeens loti šwarigs muhsu turpmakajos pahrrunajumos un tamdeht tas šcheit šhskati ja-pahrrunā.

Wišu, šo ween waram leetot, šauzam par mantu. Katru leetu, kuru zilweks pašcha špehkeem pagatawojis, raschojis kā mantu, t. i. preeksch leetošchanas, katra tahda leeta ir wehrtsleeta, jo winai peemiht šinama wehrtiba preeksch mums, taddeht kā mehš to waram leetot. Katru šchahdu wehrtsleetu waram diwejadi leetot, un proti: waj nu pašchi šawām wajadšibam, pašchi šcho mantu preeksch šewis kautkā išleetodami, waj atkal kā išmainas lihdselli, ja šcho leetu išmainam pret kahdu zitu. Dā peemehram šahbaku waram waj nu pašchi walkat, waj atkal apmainit pret kahdu zitu mantu (muhsu laikos wišwairak pret naudu, jo par to jau atkal war eemainit wišu zitu). Pirmā išleetošchanas kahrta ir pirmatnejaka nekā otra, jo šahbaks jau taišts wišupirms preeksch walkaschanas, newis preeksch mainišchanas un projam došchanas, kā tas wehlaš alasch notifikas.—

Raugotees uš to, kahdā kahrta šinamu wehrtsleetu išleetojam, tai ari ir daščada wehrtiba. Ja mehš to leetojam pašchi

jawàm wadjadfibam, tad ta mums ir manta un tai nu kà mantai ir, finams, fawa wehrtiba; reds, weena manta derigaka par otu, weena par otu wadjadfigaka, nepeezeeschamaka, raugotees uf to, zif leelà mehrà waram kahdu mantu ijmantot, t. i. leetà list. Schahdu wehrtibu faukfim tadeht par ismantofchanas wehrtibu, par ismantojamu wehrtibu. Tà maises garofai daschu reis, peem. tukfnesi, leelaka ismantojama wehrtiba nekà selta gabalam. — Zitadi tas ir, ja kahdu preekschmetu esam isgatawojuschi weenigi ar noluhku, to isutainit, waj nu pret kahdu zitu leetu, waj ari pret nauðu, t. i. ja mehs to preeksch pahrdofchanas raschojam. Tad schahdu leetu fauz prezi; bet kà prezei tai, protams, atfal fawa finama wehrtiba pee ismainischanas, pee pahrdofchanas: jo par weenu prezi dabuhfim wairaf nekà par otu; tà tad weenai prezei buhs leelaka ismainischanas wehrtiba nekà otrai. — Schis diwejadàs wehrtibas, ismantofchanas un ismainas wehrtibu bija jau atfinis firmà fenatnè, preeksch 2200 gadeem, greeku prahtneeks Aristotels. Tomehr wima laiki no muhsejeem daudskahrt isschkras. Jo toreis wijs tapa raschots pa leelakai dalai weenigi paschu wadjadfibam; pahrdots kluwa tifai tas, fo paschi nespehja patehret. Tà tad toreis bija zaurzauvem nemot mantu raschofchanas laikmets. Bet tagad wijs tas pawisam otradi noteekas, jo gandrihs wijs top raschots weenigi pahrdofchanai, ismainai. Schis ir tadeht pretschu raschofchanas laikmets. Wimu ari mahziti wihri fauz par kapitalistiskas raschofchanas laikmetu, jo leelee kapitali te kriht wiswairaf swarà. —

Zif is nupat pahrrunatà warejam isprast, tad katrai prezei, t. i. katrai raschotai leetai, fo grib pahrdot, wajaga kautkahdà finà buht derigai, wajag apmeerinat kautkahdus praßjunnus; jo neweens zilweks, kas pee pilnas sapraschanas, netaisis leetu, kas ne preeksch kam newar buht deriga. Tadeht ari katrai prezei ir fawa dabiskà, leetojamà wehrtiba, un tifai manta, t. i. teescham leetà leekams preekschmets war tapt par prezi.

Tomehr, ja apluhkojamees dshiwè, ne wis katra leeta, kam ir fawa wehrtiba, war tamdeht jau tuhliit tapt par prezi: ne katra manta, ne katra leetojama wehrtiba war kluht par mainantu wehrtibu. Tà peemehram gais, wehjsch, uhdens, faules fiktums u. t. t., tàs wifas ir zilwekam wadjadfigas leetas, tàs wimam ir mantas, un dahregas mantas; un tomehr tàs newar faukt par prezi, jo ar wimam newar tirgotees, eemainit fo zitu: wimam truhfst mainamas wehrtibas. Jo dabà mehs wimas atrodam tahdà daudsumà, ka tàs katram bes puhlem un bes masakà darba pascham eeguhstamas. — Un tomehr ir atfal atgadijumi, fur ari schàs mantas top

par beefchi ween dahrgi aifmakfatam prezem; tà peemehram pilfeht-
neefceem jamakfa ihpafchs nodoklis par to, ka tee dabun uhdeni;
tà tad fcheit uhdenim peenahkufe wehl zita wehrtiba, blakus leetoja-
mai, klah. Ja nu raugam ifdibinat, zaur ko ta zehluſes,
tad galu galâ ja-atſiſt, ka darbs, zilweku iſleetotais ſpehks, kas
pee ſcha uhdena ſagahdaſchanas un ſchurpu atraidifchanas patehrets,
ka ſchis darbs te uhdenim peefſchihris ſinamo otro, mainamo
wehrtibu, zaur ko nu ari wiſſch top par prezi, un to war pirkt.

Tà tad zaur darbu zetâs iſmainas wehrtiba.

Zai munſ tas jo ſaprotamakſ kluhtu, tad apluhkoſim kahdu
weenefahrſchu peemehru un eedomafimees, ka eſam wehl tanis
laitos, fur nauda wehl naw iſgudrota un fur tirgojotees jamaina
weena preze pret otu. — Peenemſim, ka kahds wehweris no-auſch
16 olektis audekla; bet paſcham winam ta audekla nemaf naw
wajadſigs; ſkroderis paſchuwis atkal ſwahrkus, bet ari ne preekſch
ſemis paſcha. Turpreti winam wajadſigs audekliš, wehwerim
atkal paſchlait eewajadſejâs ſwahrku. Wini nem un iſmaina
ſamus raſchojumus weenu pret otu. Gevehroſim te, ka 16 olektis
audekla dotâs pret weeneem ſwahrkeem, tà tad abeem weenada
wehrtiba. — Wehwerim wajag wehl zitu leetu. Wiſſch no-auſch
wehl 16 olektis, un gadas galdneekſ, kurſch gataws, par mineto
audeklu tam dot weenu galdu, kura wehwerim nupat wajaga.
Behzat wehweris wehl eemaina tahdâ pat kahrtâ, ikreiſes pa
16 olektim audekla, 2 mehruſ labibas, puſaſi malkas, un beidsot
wehl kahdu grahmata. Ikreiſes pee wiſam ſchim iſmainam
mainamo pretſchu mainamâ wehrtiba bija weenada: ſwahrki, galds,
labiba, malſa, grahmata malſaja katra 16 olektis audekla, tà ka
iſnahſ galu galâ ſchahds rehkins:

16	olektis	audekla	tiſpat	dauds	wehrtas	fâ	1	ſwahrki,
16	"	"	"	"	"	"	2	maiſſ labibas,
16	"	"	"	"	"	"	1/2	aſſ malkas,
16	"	"	"	"	"	"	1	galds,
16	"	"	"	"	"	"	1	grahmata.

Wiſas minetâs leetas ir tahdas, beſ furam gan neweens
newarès iſtiſt; un kaut gan winas wiſas taiſtitaſ katra ſawam
ihpaſcham noluhkam, kaut gan katrai ſaws ihpaſchs materials,
tomehr winam wiſam ir kautkaſ kopeis, winam wiſam ir ſawa
wehrtiba un ta tiſtai zaur to ir zehluſes, ka pee mineto leetu
pagatowoſchanas iſtehrets zilweka ſpehks. Jo prezes tuwat ap-
luhkodami atrodan, ka audeklâ ir wehvera darbs, kurſch no
ſemneeka raſchotos linus pahrwehrtis audeklâ; tapat atkal ſwahrkos
ir ſkrodera un wehvera darbs kopâ, un beſ tam wehl ta loſkopja

darbs, kura wilnu abi pirmee iſſtrahdajuſchi; galdâ ir galdneeka darbs un ari wehl malkas zirteja, weđeja u. t. t. darbi!

Tâ tad wiſur redſam wiſwiſadus, daſchdaſchadus darbus, kuru meens no otra loti iſſchirax, bet wiſeem wineem atkal weena kopeja ihpaſchiba, proti ta, ka zilweks pee wiſeem wineem puhlejees un ſwihdis, un ka ſchis roku, kahju, galwas. . . darbs raſchojis wehrtibu. Ka teeſcham zilweku darbs ir wiſu wehrtibu raſchotajs, to it ihpaſchi labi waram ſapraſt, apluhkodami wezus laikus, kur wehl pats ſemtopis bija arajs, pats ezetajs, pats riĵa kuhlejs, pats dſirnis malejs, pats lopu audſinatajs un kopejs, pats zirpejs, pats wehrpejs, pats audejs, pats ſchuwejs, un tâ wiſi darbi tapa paſtrahdati weenigi ar zilweka darbu. Ja pehĵak eeweda lopu un maſchinu darba ſpehku tad jau ari tuhliſt raſchoto preeſchmetu wehrtiba krita par tiſdaudſ, ziſ zilwekam gruhtais darbs bija atweeglinats.

Tâ tad wiſeem augſchâ minetajeem preeſchmeteem, audeklam, maiſem, malkai, galdam u. t. t. wiſeem weena kopeja ihpaſchiba: wiſos winos ſlehpjas zilweka darbs. Un tomehr wini weens wairaf wehrtis, weens maſaf. Bet taſ, redſ, zetaſ no tam, ka weens preeſchmets ahtraf un weeglaſ pagatawojams, zits atkal ilgaf un gruhtaf; jo kamehr galdneeks uſtaifis weenu galdu, kamehr winam uſees warbuht ſeſchpadſmit reiſ tiſ daudſ laiks, kura wehweris war no-auſt weenu olekti audekla. Ja nu redſejam, ka wehweris teeſcham bija par 16 olektim audekla eemijis weenu galdu, t. i. ja weens galds tam maſfaja 16 olektis audekla, tad, protams, pee weena galda pagatawoſchanaſ tiſpat daudſ puhlinu bijis galdneekam, ziſ wehwerim pee 16 olekſchu no-auſchanaſ: tâ tad abeem raſchojumeem weenada wehrtiba, jo abos ſlehpjas weenlihdſigs darba daudſums. Tâ tad darbs noſaka wehrtibu.

Bet ar to nu wehl nebuht ne-eſam galâ, ja ſakam, ka kahdai leetai ir wehrtiba; ſinams, ir wehrtiba, bet ta war buht leelaka un war ari buht maſaka: weena leeta maſfa kapeiku, otra rubli. Taſ nu, redſ, atkal atſarajas no tam, ziſ to puhlinu pee kuras katras leetas pagatawoſchanaſ bijis; pee weenas bija wairaf jaſwihſt, ta dahrgaka; pee otras maſaf, ta lehtaka. Bet ka tad nu mehs iſmehroſim ſcho puhlinu daudſumu? Taſ atkal iſdarams zaur to, ka eewehrojam, ziſ ilgi bijis wajadſigs pee weenas leetas ſtrahdat, un ziſ ilgi pee otras; un itin ſmalĵi jau war noteikt, ziſ ſtundu wehweris kahdu gabalu audekla audis, un ziſ ilgi atkal ſkroderis kahdus ſwahrtus ſchuwis. Bet wehwera darbs ir zitads, neĵa ſkrodexa darbs, un auſt un ſchuht war atkal ahtrafi eemahzitees neĵa grahnatas ſaraktit, un par profeforu wehl

gruhtak kluht. Un mahzees tu kuru amatu gribedams, wifur jau pa-eet labš laiziršchi, tamehr to eemanas un peeprot. Tadeht nemas til weenfahrschi ta leeta naw, ja šakam, darba wehrtibu nošala strahdaschanas ilgums. Profesors kahdu rakstu pagatamo pušstunda; waj wina darbs buhs tikpat daudš wehrtis tā tas, kuru kahds strahdajis, weseļu pušstundu kartupelus kasidams? Tā tad te tomehr zitadi jarehkina. Kad amatneeks un arodneeks kahdu darbu strahdā, tad winsch jau pa šawu mahzibas laiku til ilgi šchini šawā darbā wingrinajees un školojees, ta tani pašchā laikā špehj daudš wairak pastrahdat nekā tas, kas to darbu naw mahzijees; tamdeht wina darbs nošauzams par raschigaku un lihds ar to wehrtigaku, un pee wina raschoto raschojumu wehrtibas aprehkinašchanas japeeskaita ikreijes ari data no ta laika klah, kuru tas išeetojis šinamajā amatā mahzidamees. Beemehram waram nemt kautkura mahzita wihra darbu. Sinatneekam pagahjuschi daudš, daudš gadi, tamehr tas eegumis šawu wispahrejo isglihtibu; pehz tam atkal gadi, tamehr tas ar kahdu ihpašchu šinatni nodarbojees, un tad titai, pehz šchahdeem ilgeem preekschdarbeem, tas špehj kahdu grahmatu šarakštit, preeksch kam atkal majadšigas šewišchts studijas, kas atkal šawu laiku aišnem. Un ja nu galu galā grahmata gatawa, tad winā šlehpjas netifween tas darba laikš, kas pagahjis, to šarakštot, bet ari kreetna data no ta laika, kas ušgahjis uš preekschdarbeem; un tamdeht tad ari weena štunda šchahda arodneeka (špezialista darba) wairak wehrti nekā nemahzita darbs, tai pašchā laikā pastrahdats.

Tā tad daschadeem darbeem daschada wehrtiba. Katru tahdu darbu, kuru kautkusch zilweks war pastrahdat uš reiši, beš kahdas eepreekschejas mahzischanas, katru tahdu darbu šauz par weenfahrschu darbu. Bet zitus tahdus darbus, kurus newar wis kusch katrs pastrahdat, kurus špehj strahdat weenigi amatneeki un tahdi, kas ihpašchi daudš wingrojušchees kahdā šewišchkā arodā — šchos darbus šaušim par amatneeka jeb arodneeka darbeem. (Sinatneeki tos šauz ari par profesionaleem.) Arodneeks, tas ir tahds, kas mahzijees kahdā ihpašchā amatā, arodā, špehj tani pašchā laikā daudš wairak išmainas wehrtibas šarajshot, nekā weenfahrschs strahdneeks.

Tā tad katra leeta titdaudš wehrti, zif winā darba šlehpjas. Beemehrs. Weenam zilwekam ušdots, preeksch kautkahda ahršahrejea atgadijuma uštaišit šewišcku, lihds šchim wehl nebijuschu mašchinu. Winsch nu, zilweks, ilgi puhlejees, darbs bijis jauns un gruhts, pirmo reiši tahda mašchina taišama, daudš materiala bojā gahjis, ari daschas jau gandrihs gatawas mašinas galā

tomehr atkal bijuschas jano-ahrda; beidsot pehz trim gadeem meistaram isdodas, famehrâ ihfâ laikâ, peeprafito maschinu teescham pagatawot. Tagad winam nu ir pilnigas teefibas, peeprafit par scho maschinu titdauds, zil tas buhtu dabujis par trihs gadu darbu; un tâ schini, warbuht pahri nedekâs uštaititajâ maschinâ flehpjas wisa preefschdarbu wehrtiba.

Bet ja nu tas tâ, tad jau atflehdjneeka jellis, kas divi, trihs gadus gahjis amatâ, wares prafit par kuru katru atflehu, ko tas pagatawo, famakfu par weselu 2—3 gadu darbu? Ja, te ta leeta atkal ta, ka winsch jau netaisa un netaisis weenu tahdu atflehgu ween sawâ muhschâ, kâ tas notikas augschâ peewestajâ peemehrâ; lai winsch ari tamdeht buhtu deesin zil weiklis bijis, winam naw tomehr teefibas fazit, ka schini pirmajâ atflehgâ flehpjas wiss wina triju gadu darbs, un ka tanis atflehgâs, ko winsch turpmak pagatawos, neweena wairs nebuhs no ta darba. Tas naw pareisi; katrâ atflehgâ, ko tahds atflehdjneeks pagatawo, atrodams wisupirms tas darbs, kas usgahjis pee schis finamâs atflehgâs uštaitischanas; bet bes tam ari data no wina mahzibas laika. Zil leela schi data, tas finams gruhti nosakams, jo kas tad mums teiks, zil schis atflehdjneeks sawâ muhschâ atflehgu taisijis un wehl taisis; teikt tikai war to, ka katrâ atflehgâ laba data no ta darba. Tâ tad: weenu schahdu atflehgu atflehdjneeks pagatawo, teiksim, triju stundu laikâ; tâ tad tani flehpjas triju stundu darba wehrtiba; bet tâ ka te nahk wehl laba data no augschâ pahrrunatâ agrakâ darba laika flahk, zaur ko winsch eewingrinajees, sawu darbu ahtraf pastrahdat, tad schai atflehgâ flehpjas, teiksim, tschetras stundas darba, un trijâs stundas arodneeks pastrahdajis wairak nekâ tani paschâ laikâ nemahzits strahdneeks buhtu paspehjis.

Bet wehl weens ahkis. Naw jau wisi arodneeki sawâ starpâ weenada weikluma, naw ari nemahzitee strahdneeki weenada stipruma, tschakluma, apdoma u. t. t. Usnahk ari kahdu reisi schahdi tahdi untumi; peemehram muhsu agrak minetajam wehwerim. Winsch reisi fadomajees un nu nems newis kâ agrak, uszihitigi un steigschus strahdat, bet lehnitinam, atpuhsdamees, un tahdâ kahrtâ pee tam pascham 16 olektim diwreij tif dauds laikâ notehredams nekâ zitam reisem. Ja nu winsch dibinadamees us to, ka raschojuma wehrtibu nosaka patehretais darba laiks, gribetu no skrodera ari diwejus swahrfus, tad winam jau skroders droschi ween atbil- detu: „Kas man tur par datu, zil tu pee schi darba esi strahdajis; es tikai sinu, ka tschakli strahdajot 16 ol. war no-aust par tif un tif dauds laikâ masak; tamdeht tawam 16 olektim tikai ta pati

wehrtiba, kà kad winas buhtu sinamajà, wiſpahrparastajà laikà no-austas. Ja tu eſt diwreij tiſ ilgi ſtrahdajis nekà ziti, tad ta tawa paſcha data.“ — Bet ja nu muhſu wehweris tagad ſanemtos un ſtrahdatu 2, 3 reij ahtraſi nekà paraſtis un no-austu ſawas 16 ol. pa puſi, waj pat pa weenu treſchdatu no paraſtā laika, waj tad winſch ari maſaſ dabuhtu par ſawu raſchojumu, tamdeht ka winam ſchoreij maſaſ laika uſgahjis? Neka, tagad winam teeſibas zitadi ſpreest: „Toreij, kad eſ gauſt un beſ kahdas peeſpeeſchanàs ſtrahdaju, toreij man, ſinams, neweens neſamaſſaja to laiku, kuru eſ pahri par paraſto laiku leetoju ſchi audekla no-auſchanai: man ſazija, ka uſ to, wiſpahr nemot, nemaſ ne-uſejot tiſdaudſ laika kà man toreij; tadeht manam audeklam eſot tiſai ta pati agrakà wiſpahrpeenemtà wehrtiba, bet ja taſ tà, tad man atfal par ſcho ſamehrà ahtraſ no-austo audekla gabalu neweens nedrihſt maſaſ dot, bet man teeſiba ari par ſchim 16 ol. audekla praſit wiſpahrpeenemto zenu; tà tad eſ ſchoreij par to paſchu darba laiku dabuſſchu wairaf.“ Winam taiſniba; jo tagad tai paſchà darba laikà, kà agrak, wairaf paſtrahdats; tamdeht darbs hijis raſchigakſ un wairaf wehrtſ. Un te nu ari, kà mehſ galu galà noprotam, nemaſ wairſ nebija runa no ta darba laika, kahds kahdam ſinamam weenam zilwekam wajadſigs, iſ peh3 paſcha uſdomaſchanàs, preeſſch kahdas prezeſ iſgatawoſchanàs: te tapa runatſ no ta zaurmehra darba laika, zif wiſpahr wideji tſchakſ un wideji weikſ zilwekſ patehrè ſinamu prezi raſchodamſ. (Scho zaurmehrà nemto darba laiku mehdi ari ſinatneeki noſaukt par ſabeedriſto wajadſigo darba laiku.)

Wehl, ſinams, weena leeta pee tam tomehr ja-eewehro. Jo darba laika garumſ, ſinamu prezi raſchojot, ne-atkarajas wiſ weenigi no tam ween, zif weikſ, ſtiprſ, uſzihtigs, prahtigs ſinams ſtrahdneekſ ir, bet ari, un ta ir weena toti ſwariga leeta, no ta attiſtibas ſtahwokta, uſ kahda atrodas ikreifejee darba rihti. Schiſ attiſtibas ſtahwolkſ, ſinams, jo zeeſchà ſakarà ar ta laika wiſas zilweziſtàs ſabeedribas ſadſihweſ kaſrtibu un ar teem ſadſihweſ apſtahklem, kahdos kuruſch raſchotajſ dſihwo. Tà peemehram meita nowehrpſ uſ weenkahrſcha ratina warbuht 3, 4 ſpohles pa deenu, taſ buhtu weenkahrſchſ darba rihtſ, un peenemſim, ka maſchinas to wehl naw iſſkandufſchas, kuras weenà ween ſtundà peewehrpj daudſ tuhtſtoſchu tahdu ſpotu. Tapat wehweris ſawàs ſtellèſ ilgi nopuhleſeſ gar weenu audekla gabalu, kuru maſchina gandrihſ azumirkli pagatawos. Tamdeht tad nu ſkaidri noprotamſ: jo labaki darba rihti, to teeſu patſ darbs raſchigakſ, t. i. to teeſu maſaſ puhlinu buhſ pee ikweenas leetas pagatawofſchanàs. Tà tad darba rihtu

attihstibas patahpens ir tas noteizejs, zil darba laika nepezeeschami wajadšigs pee kahdas leetas pagatawoschanas un tamdeht ari kautkahdas leetas pagatawoschanai nepezeeschamo darba laiku fauz par fabeedriški noteikto, fabeedriški wajadšigo. Ja zilweze fafneegs wehl augstaku raschoschanas kahrtibu — tad buhs ari eespehjams wišas leetas wehl daudš ahtraf pagatawot nekà tagad, un tad ari fabeedriški noteiktaiš zaurmehra darba laiš buhs daudš ihfaks nekà tagad. —

Muhju laiſi ir toti južektaini laiſi. Weena daša raschotaju, tee, kam naudas daudš, war eegahdatees daudš labafus darba rihfus, kà peem. leelas mašhinas u. t. t., nabagatajeem japaleef atpakaf uš jemaka patahpena, jo wineem fliftaki darba rihki un wini ar teem neppehj til daudš raschot kà otree. Memšim kahdu peemehru un apluhkofim, kas tur isnahšs no diweem tahdeem raschotajeem, no kureem weenam labaki darba rihki nekà otram. Wehweris fa-wàs stellès no-anda finamà laikà 16 ol. audekla. Bet kahds zits, kam bija aušhamà mašhina un daudš materiala, tas no-anda til-pat daudš itin ihšà, 10, 20 reiš ihšakà laikà. Tà tad wina darbs bija raschigaks, t. i. finama olekšhu skaita no-aušchanai tas masaf darba leetoja nekà wehweris; tà tad winsch war ari šawu prezi lehtaki pahrdot; un tà ka winsch ar šawàm mašhinaš war nefalihdšinami wairaf šaraschot, tad winsch tani laikà, tanis apstahkšos, tani fabeedriškajà attihstibas stahwofli ir ari zaurmehra darba laika noteizejs un lihdi ar to ari wehrtibas nofazitajs; tà tad wehwerim, kas uš finama audekla gabala no-aušhamu daudš wairaf špehta un laika patehreis, daudš ilgaš šweedrus lehjis, — ari šhim wehwerim japadodas un japahrdod šawa ar nefalihdšinami leela-keem puhlineem raschotà preze par to šamehrà lehto zenu, par kahdu mašhinas ihpašhneeks pahrdod šawas prezes. Bet par to mehš wehl turpmaf runašim. Scheit tikai eewehrošim to, ka mašhinas deen' no deenas top pilnigakas, wimu darbs nefalihdšinami raschigaks; daudšumà šaraschotàs prezes nu war šahkt lehtaki pahrdot, un tà friht wišas zenas. —

Beidšot eewehrošim wehl weenu apstahkli, kas ari jo leelà mehrà špehj noteikt finamas prezes wehrtibu; tas ir: peeprašjumi pehš finamas prezes.

Kà agraf redšjam, tad par prezi war tikai tahds preekšh-mets tapt, kuras šawa leetojama wehrtiba. Neleetojamu preekšh-metu neweens nepiršs. Bet war ari nahkt tahds atgadijums, ka ari wišpahr toti derigu, pat wajadšigu leetu newarès pahrdot, jo neweens to nepiršs tamdeht ween, ka tam jau deesgan no tās prezes ir un wina wajadšibas tai šinà apmeerinatas. Tà tad šchahda

preze buhs waj nu pawisam bes kaut kahdas wehrtibas, waj ari tai buhs tikai koti masa wehrtiba, un schahda maswehrtiba schai atgadeenâ zehlfes zaur to, ka naw pehz schis prezes peeprafijumu. Memsim peemehru. Galds netif ween wajadfiga leeta kura katra mahja, bet tas ir pat tahds preekschmets, bes kura nebuht naw eespehjams istift fahrtigâ fainneeziâ. Un tomehr ir droschi ween tuhftoscheem tahdu gimenu, kura wehl kahds pahris galdu truhft. Ja nu us reisi galdneeki fadomajas un fataifa tikdauds galdu, ka katras gimenes galdu truhkums top netif ween apmeerinats, bet ka atleef wehl pahri peem. kahdi 17 galdi (peenemfan, ka us katra gimeni ijnahza 20 galdu, no kureem 3 wajadfigee tuhlt eegahdati); bet schos pahrejos, newajadfigos galbus teem neweens wairs nepirks; pat tahds reti kur radisees, kas teem tos par walti nems preti. Kad nu tagad galdneeki fazitu: „ja, mehs tatschu pee scheem galdeem strahdajam ar leelako uszihtibu, isleetojam wisu labakos darba rikfus un efam lehjuschi dauds sweedru; tamdeht mehs aridsan tagad peeprafam, lai mums tos atpehrt un par teem tikpat dauds famakfa ka par ziteem“ — tad wini droschi dabuhtu schahdu atbildi: „zif mums wajadseja, tif mehs nopirkam un aismakfajam par teem fabeedrifki noteikto wehrtibu; bet ko nu lai mehs daram ar juhs pahrejeem galdeem, kuru mums nemas naw wajadfigs? . . . Mums pat naw nebuht tahdu spihkeru, kur tos usglabat. Kamdeht tad juhs istehrejat tif dauds darba tihri pa walti?“ Ta apmehram fkanetu atbilde galdneekem. Darbs, ar kuru tee pagatawojuschi 17 galdus, ir bijis leeks, newajadfigs, turpreti tas darbs, kas atrodams tajos 3 wajadfigos, peeprafitajos galdos, katra sinâ bija wajadfigs. Ta tad weens darbs radija wehrtibas, otrs ne, tamdeht ari par weenu famakfaja, pa otru ne.

20 galbi ustaifti preeksch katras gimenes. Us katra galda pagatawoschanu nahk, teiksim, weena darba deena; ta tad if us 20 galdeem if 20 darba deenu; bet ta ka nu katra gimene tikai 3 galbus nehmuše, tad 7 atlikuschees un lihds ar to ari 17 darbadeenas pa neekem nostrahdatas un tikai tam trijam deenam war peeschkirt wahrdu: fabeedrifki noteiktas, wajadfigais darba laiks. Tas tad ari teef famakfats un tee 20 galbi kopâ makfa tikpat dauds ka 3. Zif tad nu makfa weens no scheem 20 galdeem? Scho galdu wehrtibu nosaka tas 3 wajadfigas darba deenas, ta tad ifweenâ no scheem 20 galdeem buhs flehpufes diwdesmita data no triju deenu darba = $\frac{3}{20}$.

Bet daschs warbuht steigsees pahrmest: „Ta nu gan isrehkinat war; bet tas nemas naw eedomajams, ka jeb kad raschotaji, schini atgadijumâ galdneeki, buhs tif akli, ka fataifis tahdu dau-

dfummu nekam newajadfigu mantu, welti spehkus tehredami; jo zifdauds zitu, wajadfigaku, leetajamu leetu tee buhtu warejuschji pa to paschu laiku pagatarwot, kamehr wini tos leekos 17 galdus taifja! Un ja jau wini gribeja pa welti strahdat, tad jau tee wareja wajadfigakas leetas taifit, un tad teem tās dahwinat, kam tahdu naw!“ —

Tā teescham wajadsetu spreesť un waretu tihri domat, ka schis peemehrs loti neweikli isdomats, tamdeht ka tamlihdfigi atgadijumi, tihri ka leekas, dshiwē nemas negadas. Un tomehr wini atgadas, pat katru azumirkli un uš katra sofa muhsu tagadejā fainneezistajā dshiwē. Schos atgadijumus fauz par pahrraschofchamu, jeb ar šweschu wahrdu: pahrrprodukziju; un schis pahrrprodukzijas felas fauz par krisem, t. i. tahdeem laifmeteem, kur wišs, ko tu ween zilweks pahrdod, lehts, un ko ween pehrz — dahrgs. — Rā tas nahfas?

Rā zelas schahdas pahrrprodukzijas? Kamdeht tad wajag wairaf raschot nekā azumirkli jeb wistuwakajā nahkotnē wajadfigs? — Ja, kad raschofchana preeksch pasaules tirgus buhtu peemehram tā nokahrtota kā fainneeks to dara, gada schumā aprehinadams, zif wajadfigs puifcheem algas, zif gowim beeschu, zif seemai kartupelu, un it pehz sawām wajadfibam ari sawus minetos sehjunuus eegrosidams un pahrejo fainneezibu eekahrtodams; ja tas tā buhtu uš pasaules tirgus, kā, nemfim otu peemehru, pagastā, kur weetneeki sapulzejas gada schumā un usstahdidami tā gada isdemumu farakstu, budschetu, nospreesch ari, zif nu katram galwas naudas maksatajam buhs jamakšā — ja wišs tas ari buhtu tā uš leelā plaschā pasaules tirgus nokahrtots, waj ari kā zītadi, — tad gan no tahdam pahrrprodukzijam nebuhtu jabaidas. Jo kā fainneeks neliks ar ahbolimu ween leelako daku lauku apseht, tā ka laudim usnahktu maišes bads, un tapat kā ari pagasts nenospreedis pa 100 rubtu dahrgu lampu pirkt preeksch pagasta mahjas, ja nabageem wehl naw patwersmes, — tapat tad ari uš pasaules tirgus waretu raschotaji tā eekahrtotees, ka weenmehr top tīfai tas un tīfdaudš raschots, kas un zif wajadfigs. Zif tad laika atlistu preeksch ziteem, šwehtigakeem darbeem! Ja pagasts 100 rbf. lampas weetā nopehrk tahdu, kas tīfai 10 maksā, zif naudas tad atleek preeksch pagasta nabadsineem.

Tā tad uš pasaules tirgus naw neweena weetneeku pulka, kas raschofchamu pahrlabotu un nokahrtotu: produkzija atrodas nekšaitamu fiht- un leelruhpnneeku, leelraschotaju rotās, kuzi, sinams, mirstigi zilweki buhdami, newar katrs par šewi pa weenam pahredset un noswehrt peeprafijumu daudsumu; bet tā ka tee nu ne-

weens nestrahda preefsch wispahribas, tahdeht ka katrs rausch weenigi preefsch femis, tad nu scho raschotaju starpâ zelas zibnimsch us dschwibu un nahwi: tà fauktà konkurenze; jo katrs aistahmtikai sawu labumu un otrais, kas to paschu dara preefsch femis, ir eenaidneeks. Zai nu waretu pretineekus seknigaki nokonkuret, tad nu katrs rauga sawus darba rihtus, maschinas, zil ween eespehjams papildinat un pahrlabot, lai zaur to winu darbs taptu raschigaks, tee waretu wairak pahrdot; bet tà ka nu zaur leelaku darba raschibu teem rodas wairak raschojumu tai paschâ laikâ, tad tos war ari drusku lehtaki atlaist nekâ pretineeks, un tomehr pelna nepamasinas, jo daudsumâ tas atkal eenahk, ko masumâ paspehle. Tâ nu weens par otru rauga eewest pehz eespehjas raschigaku darba fahrtibu, labakas maschinas, garakas darba deenas u. t. t., un rascho til, rascho us nebehdu. Tâ zelas pahraprodukfija, un tas atgadijums nu noteekas wahrda pilnâ finâ, ka galdneeks triju wajadfigo galdu weeta uftaisa 20.

Bet ja nu tikdauds faraschots, tad ari jagahda, ka wisu scho faraschoto daudsumu war dabuht jo ahtrak jo labak no rokas, jo isliktâ nauda jau jadabun atpakak, lai waretu to atkal tapat laist laudis, t. i. arween no jauna raschot. Tâ wina muhscham rinko, it kâ afinis pa meesu, un jo ahtrak ta rinko, jo leelakâ raschoschanas drudsi raschotaji atrodas. Zil lehti nu war notiktees, ka kaut furâ weetinâ ronas kaut kahds schkehrflis, nauda — afinis ne-atgreeschas wairs ihfajâ laikâ un ar peeteekofschu pelnas teesur atpakak makâ — firidi — un nu bankrots klahk — treeka. Weens bankrotetajs rauj fimteem zitus lihdsja, nesamakfâ wairs sawus parahdus, un tuhstfostcheem bes darba palikuscho kriht nelaimê.

Bet raschotâs prezes ir pa tam arween krahjuschâs un krahjuschâs; sen jau ir dauds wairak raschots nekâ wajadfigee 3 galbi, un zenas azim redsot kriht un kriht. Wifs top breefmigi lehts. Bet tas tikai preefsch pahrdewejeem. Pirzejeem tur mas labuma atlez. Teem wifs samehrâ dahrgs. Jo lihds ar ne-aprehkinato raschoschanas fahrtibu, fur raschotajs nesin, kas un zil winam jarascho, un fur atkal peeprastajis nekâ nesin, fur kas un zil leelâ mehrâ kas dabunams, blakus tad ir attihstijees wesels pulks faheedrisku neproduktivou lauschu, wiswisadu malleru, widutaju, agentu, starptirgotaju, uspirzeju un zitadu weikalneeku; un tee wif grib pahrtift no tam, ka wimi ir widutaji: wini pirzejam leek to famakfat un wehl wairak, pa zil leelafabrikants lehtaki atlaidis. It kâ atmeni pee kahjam tee wasajas lihds un it kâ peefahrti leeki fwari tee apgruhtina un trauzè raschoschanas mekanismu. Protams, ka nu isnahk pirzejam dahrgs, kaut gan pahrdewejs pahrdewis

lehti: protams, ka tā teef iſſchkehrdets leels daudsums ſabeedriſka darba pawifam neweetâ.

Wanda un zena.

Iſgahjuſchâ nodalâ redſejâm, ka ſinamas prezēs wehrtibu noſaka ſabeedriſki noteiftais zaurmehra darba laiſs, zaurmehra darba daudsums, kuſch ſinamajâ prezē ſlehpjas, eewehrojot ſchi laitmeta zaurmehra darba rihtus un ſtrahdneeku zaurmehra weiklibu, un beſ tam ari ikreifejos peepraſijumus pehz ſchis prezēs. Tâ tad diwas leetas weenu pret otru iſmainot wajaſeja wiſus nupat minetos punktus eewehrot, lai neweenam no abeem mainitajeem netiftu pahridarits. Weenam, peemehram, bija gabals dſelſs, otram gabals audekla; gribeja mihtees; tagad nu wajaſeja iſſinat, ziſ ſmags dſelſs gabals jadod par 16 ol. audekla. Lai to ſpehtu, tad bija it ſmalki janofaka, ziſ leelu dſelſs gabalu war zaurmehrâ tai paſchâ laiſkâ raſchot kâ mineto gabalu audekla.

Tomehr paſchos agrakajos zilwezes attihstibas laitos newareja wiſ wiſu to tiſ ſmalki iſrehtinat un noſazit. Jo gimenes un gintas, no ziteem ſawruhp dſihwodamas un katra preeſch ſewis it wiſu raſchodamas, reti kad ſanahza ar zitu gintu lozekteem un reti kad ari ta ſpehja tiſdaudſ mantu ſaraſchot, ka wehl atliktos mainiſchanai. Tomehr gadijâs jau ari, ka it ihpaſchi robeschneeki, maleneeki, t. i. tee zilts lozekki, kaſ ſawa nowada malâ dſihwoja, ſatikâs ar zitzilneekem, un ka taiſni weenam bija weenas mantas wairak nekâ paſcham wajaſigs, otram otras. Gekahrodamees weens pehz otra mantas tee ſarunajâs un apmija ſawus raſchojumus, pahrdewa tos pahri otrâ nowadâ. Tâ ka nu ſchee iautini neſpehja tiſ ſmalki aprehtinat katrs ſawas mantas wehrtibu, tad ikreifes mainito mantu daudsums atkarajâs beeschi ween no atgadijuma, un beeschi ween notikâs, ka weena zilts otri par it weenkahrſcheem rihtem dewa pulka lopu, ſawu to mantu, kuras teem wairak bija. Abu mainamo mantu daudsums atkarajâs no tam, kam bija otra manta wajaſigaka, waj ari kuſch otru peekrahpa.

Bet wiſs jau groſas un wiſs attihstas, un tâ ari attihstijâs pati raſchoſchanas kahtiba: darbs zaur darba rihtu un jaunâs darba dalifchanas eewechanu tapa raſchigakâs un lihds ar to ari wareja wairak atleekamu mantu ſaraſchot preeſch mainiſchanas. Birmâ leelâ ſabeedriſkâ darba dalifchanâs notikâs tad, kad lopkopeji atſchekhrâs no meſcheneekem. Weeni nu dſihwoja wairak no medifchanas, otri atkal no eeneſigakâs lopkopibas. Tâ tad abeju raſchojumus bija daſchads; un ari wareja jo dſihwaka iſmaina ſahktees zilſchu ſtarpâ; un tâ, beeschak un beeschak mijotees, galu galâ pa-

masitnam bija it kà par paradumu tapis, par finamu daudsumu weenas mantas preti dot atkal it noteiktu finamu daudsumu otras mantas. Peemehram ziltis, kas pa leelakai datai ar lopu audsinašhanu ween nodarbojās, beeschi ween bija speesta, ismihl fawus lopus pret mantam, kuras pate wairs neprata raschot un kuras tomehr bija wajadsigas. Nahza reise, kur ta weenu wehrfi ismainija, pahrdewa pahrnwadneekeem pret 10 pahrlaboteem lozeneem, kuras mescheneeki bija, muhscham medidami, pagatawojuschi, un kuras lopkopeji wairs nemahzeja taisit; bet wineem tomehr lozenu un bultu wajadsjeja, ko atgainatees no mescha swehreem, kas wimu lopeem usbruka. Zitu reisi tee atkal par 2 wehrscheem eemija mehru kweeschu no lauzineekeem u. t. t. Tà ka tas beeschi ween notifās un schie weenadi dewa preti wehrschus, kahdu mantu pirfdami, tad wini paschi un ari tee mescheneeki, lauzineeki, upeneeki, kam ar wineem bija darischanas, sahka wisam mantam wehrribu noteikt wehrscheem, un wineem nu augschā minetais rehfinums isnahza apmehram schahds:

10 lozenu wehrti	1 wehrfi.
1/2 puhra kweeschu wehrti	1 "
1 wehrfis wehrtis	1 "

Tà tad zitu mantu wehrtiba ktuwa ismehrota wehrscheem.

Ar laiku ari paschā zilti darbs bija nodalijees; kà jau eewadā redsejam, daschi laudis sahka nodarbotees weenigi ar schuhšchanu, ziti atkal mahzeja buhwet, ziti sahbašus taisit un t. t., zehlas daschadi amati. Tà ka nu neweens skroderis, protams, newareja wifas fawas dsihwes wajadsibas ar saweem swahrkeem apmeerinat, tad ari schahdeem amatneekeem wajadsjeja katram fawus raschojumus ismainit pret zita amatneeka raschojumeem, un skroderim nu peemehram bija tà jarehkina:

16 ol. audekla wehrtas =	1 swahrkus
10 mahrz. tehjas "	= 1 "
1 skapis "	= 1 "
2 puhri labibas "	= 1 "

Tà tad swahrki tam bija it kà naudas weetā un pa swahrkeem tas wifu zitu pee dsihwes wajadsigo eemija. Skurpneekeem atkal sahbaši bija wifu zitu mantu wehrtibas mehrotaji, galbneekeem galbi, u. t. t.

Bet gadijās ari reise, kur schahdu mantu ismainischana nebuht nebija til weegli isdarama. Jo ko peem. skroderis, kam 10 m. tehjas maksā weenus swahrkus, — ko schis skroderis lai dara, kad tas nemas negrib 10 m. us reisi pirkt, kad wifam tikai weena mahrzima wajadsiga? Winsch tatschu newar atgreet no saweem

swahrkeem desmito dalu, kahdu peedurkni waj apfakli, un to dot par 1 mahrzimu tehjas; jo schahdai atgreetai peedurknei waj apfaklei naw nekahdas wehrtibas un to neweens tehjas ihpafchneeks nenems. Bes tam ar swahrkeem un tamlihdfigam leetam wehl weena nelaim: zif ilgi tad nu swahrki paliks tai pascha wehrtiba? Jo wini par ilgi guledami samaitasees, eemetisees kodes u. t. t., un tad, fur tad tehjas pahrdewejs lai glaba wifus eemainitos swahrkus, sabkus u. t. t.?

Ta tad redsam, ka par naudu, t. i. par tahdu mantu, ar kuru war ismehrot finamu darba daudsumu, apflehtu, eereetuschu finama preze, war buht weenigi tahda wehrtis leeta (t. i. manta, pee kuras isgatawoschanas patehrets zilwefa darba spehks, kuresch nu ka schis mantas ismainas wehrtiba tani flehpjas), kura weegli fadalama masas dalinas, kura pee tam, masas dalinas fadalita, nefaudè sawu wehrtibu, un kuru pee tam war ehtri un ilgi usglabat, tamdehl ka ta pahraf leelu telpu ne-aifnem un lehti nemaitajas. Irahdijas, ka selts un wispaher metati ir tahdas mantas, kura peemihrt wifas schis ihpafchibas; un tamdehl tad ari selts un pahris zitu schim noluhkam wisnoderigako metatu kluwa par naudu, t. i. par tahdu prezi, ar kuru mehro zitu prettschu ismainamo wehrtibu.

Sahumà ir kuras mantas zenu noteiza zaur to, ka tai nostahdija ka lihdswehrtigu preti finamu wairumu selta. Ta, peemehram, wispaher peenehma, ka weeni swahrki maksà, teifim, 2 unzes selta, weens skapis 3 unzes u. t. t. Bet pehzaf, kad irahdijas, zif gruhti itreises seltu dalit gabalos un isswehrt unzem, pee kam jau ari wareja tapt apfrahpts, tad sahka naudu kalt, t. i. fahwehra leelu daudsumu selta lihdsfigas leelakas un masas dalinas, kura katrai bija saws noteikts swars, un tad usspeeda sismi wirsu, kura nofazija, zif katrs gabalinsch swer.

Ar scho kalto naudu tad nu wareja ismehrot kura katra preze eereetuscho sabedrischi noteikta darba daudsumu. Ja peem. pa kahdeem swahrkeem dewa 2 unzes selta, tad tas nosihme tikdauds, ka swahrkos flehpjas tikpat dauds zilwefa darba, zif bija wadfigs preeksch scho diwu unziju selta irahschanas, tihrischanas, pahrsrahdashanas un selta nauda falschanas*).

*) Ja mehs beeschi ween leetofam papira naudu, kura katshu paschai par fewi naw gandrish nelobdas wehrtibas, tamdehl ka aydrufataja papira gabalina flehpjas loti maf zilwefa darba, — tad tas tilai tamdehl noteekas, lat nebuhtu weenmehr jawa sa few lihds deesgan smaga metala nauda, kas ihpafchi pee leelam sumam buhtu pa gruhti. Sawu wehrtibu papira gabals dabun zaur to, ka tronis ratru brihdi to gataws iswainit pret metala naudu. Zomehr pee schi papira naudas peemehra waram rebset, ka tam, ko mehs pa naudu sauzam,

Ja nu tagad muhſu ſtroderim eewajagas maiſes, ſahbaku, grahmatu, — tad winam newajag wairſ uſmeklet if reiſes tahdu maiſneeku, tahdu kurpneeku, galdneeku u. t. t., kam wajaſſigi ſwahrki un kaſ pret teem gatams dot maiſi, ſahbakuſ . . .; nu ari newajaſſes ſtroderim atſazitees no wajaſſigam mantam tamdeht, ka tam no tam tiſ daudſ naw wajaſſigs, zil wiſi ſwahrki maſſa, un ka neweens atgreetas peedurknes un apſakles nenem preti; winam tagad tikween buhſ puhtu ka uſmeklet weenu tahdu zilweku, kam ſwahrki wajaſſigi; taſ winam tad iſmaſſas nauda ſwahrku wehrtibu un par dabuto naudu nu ſtroderis warès wiſu eegahdatees, kaſ wajaſſigs.

Galū galā nu mehſ waram ſazit, ka ſinamas prezes iſmainas wehrtiba, ja ta iſteikta nauda, ir ſchis prezes zena. Ja ſtroderis pa ſwahrkeem dabun 10 rbl. — tad ſchee 10 rbl. ir ſwahrku zena.

Kapitals.

Beenemſim, ka ſtroderis pahrdod uſſchuhtos ſwahrkuſ pa 10 rubkeem un nopehrk ſewim par to naudas ſkapi. Tahdā kahrtā wiſch nu ir eeguwis preekſchmetu, kam tikpat leela wehrtiba, ka wina ſwahrkeem, ja tikai wiſch, ſinams, naw lahwees peekrahptees, un ja ir tiſ godigs biſis un naw patſ peekrahpiſ. Labums, kaſ ſtroderim atlez, ſwahrkuſ pahrdodot, un ſkapi par to naudu nopehrkot, ir taſ, ka wiſch dabujis projam paſcham newajaſſigu leetu un eeguwis taſ weeta wajaſſigu. Wiſch ſawu wajaſſibu pilnigi apmeerinajis, lai gan pee tam neka naw pelnijis. Bet ko lai nu dara ſtroderis, ja neronaſ wina ſwahrkeem pirzejs? Jo, ja galdneekam newajaſſes ſwahrku, wiſch pa teem nedos ſkapi, tapat ari ziti ne. Wiſi wini gaiditu pirzejuſ ſawai prezei un newis mainitajuſ; tā tad ſtroderis waretu, kaut winam ari ſimteem ſwahrku buhtu, badā nomirt. — Tahdā keſā war ſchinis laiſos iſſatres tiſt, kaſ naw eetaupijees naudas. Tā tad katram wajaſſigam wiſadā ſinā buht eetaupijeuſcham naudu, par kuru eegahdatees wajaſſigās leetas.

Bet kur lai nem nandu, ka nauda kluhſt kaudis? — Seltu un zituſ naudaſ kaſamuuſ metakuſ, ka ſinams, ſtrahdneeki roſ ſelta

un kam peeleekam tahdu wehrtibu, ka tam paſcham par ſewi ka papira gabaſinam, naw nekaſdas wehrtibaſ. Tawat ſeltu newar ne eſt, ne dſert, ne mugurā wilkt, ne kaſjāſ aut. Tā tad wina wehrtiba tikai peenemta eedomata, norunata. Ja nu norunatu, weenigi ar papira naudu iſſilt, un ſeltu preekſch naudas nemaſ neleetat, kaſ jau ari togad gandrihſ wee mehr noteekāſ, iſſtajeem metakuſ kraſjumeem bankāſ un krahtwēs gukoſ, — zil tad daudſ, daudſ maſat ſelta wajaſſetu.

rahtuwës. Bet wesele selta laudse pati par fewi nespehj ne pa-eh-
dinat issalkuschu, ne fasilbit nosaluschu, un selta ihpafschneekam
wajag ismainit famu seltu pret zitàm prezem, kas zilwekam waja-
dfigas: maifi, galu, drahnun u. t. t. Saprotams, ka wini par
katru prezi dos taifni tit daudj solotniku selta, zif preze wehrta,
t. i. tahdu selta gabalu, kura eeguhfchanai useet tikpat daudj fabe-
drifki noteikta zaurmehra darba tà pee eemainamo pretfchu pagata-
wofchanas; tad abeem, seltam i prezem ir weenada wehrtiba.
Tahdâ kahrtâ selts kühst laudis un ari ffroderis nu dabuhs par
fwahrfeem naudu, un winsch atkal maifi, istabas leetas, traufus
u. t. t. pirkdams dos naudu tahlat, un tà wina rinkos pa wifu
fabeedribu. —

Bet muhsu peemehrà weenadi un wif: ffroderis, maifneeks,
galdneeks u. t. t., t. i. paschi pretfchu raschotaji, kas prezes paschi
ifstrahdajuschu, fchee wif paschi tàs pahrdod. Ja nu wif tà da-
ritu, un ja titai paschi darba daritaji pahrdotu famus darijumus,
par teem naudu dabuhdami, tad neweens newaretu bef strahdascha-
nas dsihwot. Un tomehr mums wiseeu finams, ka ir daudj tahdu
kuschu, kas dsihwo wifai leeliski un tomehr neta daudj nedara.
Zilweku fadsihwé tas nu eespehjams zaur to, ka reifi eeguhtho naudu
(weenalga kahdâ zelâ eeguhtho) war ari pehzat pawairot bef kaut-
kahda darba. Un tas nu noteekas weenfahrschi zaur to, ka fchee
laudis prezes lehti pehrf un pehz tam fchàs paschas lehti pirktàs
prezes atkal dahrgi pahrdod, tahdâ simâ kreetnu pelnas teesu kabatâ
eebahfshot. Tahdejadi pamasam ronàs laudis, kas fahf pirkt prezes
newis preefsch fawa pascha wajadsibam, bet weenigi preefsch atkal
pahrdofchanas, lai tà dabuhthu wairaf naudas nekâ paschi aifmaf-
fajuschu. —

Muhsu minetajos peemehros ffroderis un galdneeks ismaina
fawâ starpâ prezes, kuzàm weenada zena. Bet tirgotaji atkalpah-
dodot dabuhn arweenu daudj wairaf naudas nekâ paschi aifmaf-
fajuschu par famu prezi. Tâ tad: pirkt preefsch pahrdofchanas ir
tas pats, kâ: isdot noteiktu fumu naudas ar noluhku, wehlat
dabuhth wehl wairaf atpafat, lai gan preze pati par fewi naw zaur
uspirkfchanu wehrtigaka tapufe, jo prezê eereetuschais, flehptais
darbs jau zaur to naw neuhth pawairojees. Tahdu naudu, kas
fchahdâ kahrtâ pati paleelinajufes, fauz par kapitalu. —

Râ teizàm, naudai fchahdâ zelâ wairojotees jauna wehrtiba
netop radita. Nemfim atkal peemehru, lai to jo labafi waretu
fapraft. Jahnis nopirzis no Zehfcha par 100 r. audekla un pah-
dewis to Anfim par 110 r. Gekams nauda wehl bija pahrgahjufe
no weena uf otru, Jahnim bija 100 r. keschâ; Zehzim atkal bija

audelks wehrtibâ lihdsigs 100 rubleem, un beidsot Ansim bija 110 r. kabatâ. Tâ tad pa wîseem kopâ wineem bija 310 rublu. Pehz tam, kad Jahnis no Zehſcha audelku pirzis un Ansim pahrdewis, wineem pa wîseem kopâ narw nebuht wairak kâ atkal tee pašchi 310 r., tîfai nu zitadâ kahrtibâ, un bes tam Jahnis nu ir tas bagatakais, kamehr agrak Anſis wareja par tahdu ſaultees. Tâ tad zaur wîſu ſcho pirſchanas un pahrdoschanas gaitu narw jauna wehrtiba radita; jo pirktâ un pahrdotâ preze jau bija pagatamota, tâ tad darbi nobeigti; un tîfai darbs jau ſpehj radit wehrtibu. — Tâ tad Jahna bagatiba weenfahrschi zaur to pee-augufe, kâ 10 r. no Anſcha kabatas eeflihdejufchi Jahna makâ; tas notîfas zaur to, kâ wînſch ſawu naudu pahrwehrtâ tirgotaja kapitalâ. —

Jahnis buhtu warejis wehl weeglaki paleelinat ſawu kapitalu, ſinams, atkal uſ weena waj otra, Anſcha waj Zehſcha, rehkinu, ja tam buhtu aiſdewis 100 r. ar to nolihgumu, kâ pehz ſinama laika ſchi ſuma ja-atdod, un bes tam wehl 10 r. procentu klah, peedewâm. Schai gadijumâ Jahnis ſawa kapitala pawairoſchanai nepehrk wairs prezi, lai to wehlat pahrdotu dahrgaki, bet nem weenfahrschi datu no Anſcha naudas kâ augtus. Zaur to wînſch ſawu naudu padarijis par procentus jeb augtus neſoſchu kapitalu. Bet tâ weenâ kâ otrâ atgadijumâ nedſ tirgotaja nedſ auglotaja kapitalis nerada nekahdas jaunus wehrtibas. Wini tîfai iſraida naudu no weena maka otrâ. Un tomehr ir weens atgadijums, un pee tam weens toti ſwarigs atgadijums, kur kahda preze pati par ſewi top raſchiga, ſpehj raſchot pati zaur ſewi jaunus wehrtibas, kurai prezei peemiht paſchai ſawas raſchoſchanas ſpehks. Tas ir zilweka darba ſpehks. Ja nu ſchi preze, zilweka darba ſpehks, t. i. ſtrahdneeks, kas ſawu darba ſpehku iſihrè, ja nu ſchahda preze parahdas uſ tirgus un top ihreta no naudas ihpaſchneeka, tad ſchai raſchigajai wehrtibai jaſtrahdâ naudneekam par labu un jaraſcho jaunus wehrtibas, kuras, ſinams, leelakas nekâ tee atlihdsinajumi, kuras ſtrahdneeks dabuhn kâ algu no darba ſpehka ihretaja; jo zitadi jau tas naudneekem ne-atneſtu nekahdu peknu.

Kahdi apſtahkli peefpeeſch weenu zilweku, iſihret otram ſawu darba ſpehku un no ſam atkarajas ſchis raſchigâs wehrtibas zena — to wîſu pahrrunaſim nahſoſchajâ nodatâ. —

Kâ darba ſpehks top par prezi.

Iſ wîſa lihds ſchim pahrrunatâ eſam nopratuſchi, kâ iſkura ſeeta, kurai peemiht iſmantoschanas waj leetoschanas wehrtiba, war tapt par prezi. Pee tam, ſinams, ja-eewehro, kâ tas, kas grib ko

pahrdot, tīkai tad to war darit, ja winam ir teefības uš to, ja winam teefcham ir brihw un eefpehjamš ar tām leetam ūwabadi un pehž patifchanaš rihfotees, kuras tas taišās pahrdot. Beš tam ari, kà jau agraf redšejām, nepezeefchami wajadšigš, ka pati leeta par ūewi buhtu kaut kur noderiga; un tad wehl weena leeta: ūinamajai pahrdodamajai mantai wajag buht newajadšigai preekūch winas tagadejā ihpaūchneeka; jo paūchu laiķu wajadšigu un nepezeefchamū mantu neweens nepahrdoš. Tifdaudš mums par pretūchu mainiūchanaš noteifkumeem ūinamš. Apluhkoūim tadeht nu, waj ta manta, kuru mehš jau iūgahjuūchās nodatas beigās minejām (zilweka darba ūpehks), waj ta aridūan tahda pat kà zitas, t. i. waj wina jel war tapt kaħdreif kaħdam zilwekam newajadšiga, tamdeht ka wina tam azumirkli nekahdu labumu ne-atnes; un otram kaħrtam, waj ūchi manta war otram tapt wajadšiga, t. i. waj ūchiš otraiš to warēš ūew par labu iūleetot; beidūot wehl buhš ja-apluhko, kà wiuūch ūcho zita zilweka darba ūpehtu ūew par labu iūleetoš. ūchee wiūi jautajumi muhūu laiķoš toti ūwarigi, jo buhš gan retaiš kaħdš, kaš kautkaħdā weidā nepahrdotu ūawu darba ūpehtu zitam, kaš nebuhtu ūawā ūinā algadūiš. Vai wiūu to waretu labaki ūapraūt, tad apluhkoūim wiūpirms ihūumā wehūturifki, kà tas wareja notiftees, ka zilweka darba ūpehks wareja tapt par prezi.

Apluhkoūim ar to noluhku tagad wehlreiū toš aiūwehūturifkoš un wehūturifkoš laiķuš, kur zilweze dūiħwoja zitadi nekā tagad, un zilweku ūawūtarpejee ūakari dibinajās uš ziteem pamateem. Un ūchee pamati, uš kureem dibinajās un uš kureem attihūtaš ūabeedriūlās kaħrtības un lihđš ar to zilweku daūchdaūchadu ūawūtarpejee ūakari — ūchee pamati ir ikreijejā ūinamā laiķmeta raūchoūchanaš kaħrtība, kà jau eewadā redšejām.

Zilwezeš pirmajoš laiķoš, tā ūauzamajā meūchonības laiķmetā, zilweku raūchoūchanaš lihđūekli, t. i. winu darba rihki, bija toti nepilnigi, tā ka ar teem tiū wareja ar leelām puhlem ūadabuht ikdeeniūcho pahrtiku, kaħdu meūcha ūweħru ar rungu noūitot u. t. t. Tadeht naw nemaš eedomajamš, ka zilweks uš ūchi attihūtības paūkaħpena atraūdamees turēš zitu zilweku, mitinās to, un liūš tam kautko ūtrahdat; jo weenigaiš toreijejaiš darbš bija mediūchena, un ar nepilnigajeem eerotūcheem atkal tiū maš ūamedijamš, ka kaūpinataiš zilweks ūpehtu knapi patš ūewi uūturet; un kaš tad no tam par labumu buhtu kungam? Tadeht toreij kařā ūaguhūtitoš waj nu noūahwa, waj apeħda. Beš kà jau agraf redšejām, zilweka darbš kħwa ar laiķu raūchigaūš, gan zaur darba rihku pahrlaboūchamū, gan zaur darba ūadalifchamū. Jauna raūchoūchanaš kaħrtība tad ari pahrgroūija zilweku ūawūtarpejo ūatifūmi. Zilweki, no weena meūcha

us otru klejodami, usgahja ari leelus klajumus, kuros ganijās daudj kustonu, kas nemas tik plehšigi nebija kà mescha plehšoni. Šchos wareja nofert un peeradinat pee zilweka; un tee tad zilwekam dewa netifween zauru gadu peenu un wilnu, bet ari ifgadus wehl dsemdeja pehznahkamus, kuros zilweks ari nu tureja kà šawu ihpashumu. Tà wini wairoja zilweka mantu pašchi no fewis. Zilwekam tikai wajadseja šchos lopus darit rahmus, mitinat un eewahht tos labumus, ko tee tam atmeta: flaukt peenu, zirpt wilnu, krituschajeem ahdas nowillt u. t. t. Tà tad wina šaimneezistee apstahkti bija tiktaht labojuschees, ka wina darbs bija kluwis daudj raschigats, jo nu winam isnahza daudj wairak mantas, nekà pats špehja patehret. Ar laiku attihstijās ari wehl ziti raschoschanas šari, lauffopiba, daschadi amati u. t. t., un ari šchee atmeta daudj leelaku teesu, nekà pašcheem wajadseja. Bet lihds ar daschado amatu un darba weidu attihstišchanos kluwa ari katras gimenes darba data arween leelaka. Tà ka nu darbs bija raschigs deesgan, t. i. weens zilweks wareja it labi šagahdat ar toreisejeem darba un amata rihkeem usturu preekšč wairakeem, tad itin dabifki isnahza, ka tos karà šakertos eenaidneefus, kuros agrak mehdsja nonahwet, apēst, deeweem seedit u. t. t., ka tos tagad lifa pee daschadeem darbeem, kuru panahkumus, šinams, kungi pašchi pa leelakai datai isleetoja, šaweem wehrgeem atstahdami weenigi ustura teesu. Te pirmo reissi weena zilweka darba špehks tapa pilnigi isleetots otram par labu. Darba raschiba bija radijuse šchahdu jaunu zilweku šawstarvibas formu: bija zehluschees kungi un wehrgi. Šchajà laikmetà zilweks kluwa par preži pilnà wahrda nosihmē, t. i. netifween wehrga darba špehks, bet wišs winsch pats, wišs zilweks peedereja ihpashneekam ar meesu un dwehšeli, kà kautkusch lops, un wareja ari kà tahds tapt pahrdots otram us tahdu pašchu wehrdšibu. Wehrgs bija „darba rihks“, kam eemihht dšihwiba kaulos.

Ne-apluhkodami šcheit šihkaki pahreju no wehrdšibas us dšimt-buhschanu, eewehrošim tikai to, ka ari te wehl newareja daudj runas buht no „darba špehka“ pirkschanas; jo dšimtzilweks neko daudj ne-išschlihrās no agrakà wehrga. Šaistits nepahrraujamām šaitem pee šawa jemes gabala tas gandrihš zauru gadu strahdaja preekšč kunga, tikai šchad tad paguhdams peeklupt pee šawa lihđumina, kur dšimtkungs winam atlahwa preekšč fewis audšinat maises un putas teesu. Winam nebija teesibas ar šawu darba špehku un ar šewi pašchu pehz patišchanas šwabadi rihkotees: nedj tas wareja pahrdot šawu darba špehku, nedj tas kahdu algu šanehma, nedj ari tadeht wareja šchās pa-augštinašchanu peepraht. Tà tad ihšteni nemot ari dšimtbuhschanas laiki bija wehrgu laiki.

Tikai no ta laika fahkot, fur dsintzilweku atlaida swabadu un kad tas tapa, kà saka, ne-atkarigs no zita, tikai no ta laika fahkot tam nu bija eespehjams sawu darba spehku leetot pehz pascha patikschanas, waj nu preeksch fewis pascha, waj ari to pret sinamu atmafju atdodot, isnomajot ziteem. Tà tad pehz likuma nu schim swabadiba tifuschajam wehrgam bija ari daschas teesibas eedotas: Tas drihksteja pats noteikt, ko darit, tas drihksteja ari kahdu leetu par sawu ihpaschumu fault, ja tikai to bija spehjiz eeguht; bet katrà sinà tas nu bija sawa pascha darba spehka ihpaschneeks ar wisam ihpaschneeka teesibam, un wareja to likt, fur gribedams, to leetot sawa pascha labà, waj ari ziteem atdot uš noteiktu laiku.

Bet kahdi apstahkti tad nu speesch „brihwu“ zilweku pee otra par kalpu eet, isnomatees un fewi, sawu darba spehku par prezi pataisit?

Mehs jau minejam, ka kahda leeta tikai tad war tapt par prezi, ja ta kautkur noderiga un ja ta winas ihpaschneekam naw azumirkli wajadsiga, naw nekur leekama. Tà ari strahdneeka darba spehks war tikai tad par prezi tapt, ja tas zitam kahdam ir wajadsigs, eenesigs un pascham strahdneekam preeksch fewis pascha, kà tahds, pats par fewi ne-isleetojams. Bet sawus spehkus sawà labà leetot spehj tikai tahds zilweks, kam pascham ir darba rihki un materials — raschojamee lihdselki; bes tam ari pliks, ne-ehdis un ahrà sem klajas debes newar strahdat; tà tad wajadsigs ari gahdat par ehdamo, drehhem, dsihwofli u. t. t. Ja tas wis kahdam buhs, un buhs tahdà mehrà, ka tas tani laikmetà, tanis apstahktos spehj zaur to zaurmehrà labi dsihwot — tad nu winsch gan neees un nepahrdos zitam sawu darba spehku. Tà tad strahdneeks tikai tad ees par algadsi, kad tam wairs nebuhs pascham sawu raschajamo lihdselku un lihds ar to ne ko ehst, ne ko gehrbtees.

Apluhkofim te nu ihsumà, kà war zilweks tiftahl nonahkt, ka tam wina darba rihki un ziti raschoschanas lihdselki wairs nekam neder, un kà winsch, wehl pee teem turedamees un sawu darba spehku preeksch fewis pascha taisni isleetodams, pats few fahk kaitet. Tas gan dihwaini isklaufas, bet tas iomehr eespehjams.

Privatihpaschumam zetotees, t. i. tad, kad laudis wairs nedsihwoja wisi radi kopà, toreis drih ari attihstijàs neweenadibas lauschu starpà, kà jau eewadà ari apluhkojam. So kamehr agrafi, wiseem kopà dsihwojot, kopihpaschums wiseem gintas lozekteem weenlihdsigi peedereja un katram sawa peenahziga data kopraschajumu bija nodroschinata, tad ari neweenadibas mantas sinà nebija nemas eedomajamas un lihds ar to ari zità sinà walbija leelaka weenlihdsiba, tamdeht ka wini dsihwoja weenlihdsigi labos waj

launos apstahktos. Bet tiklihdj šakaldijās kopihpašchums, tiklihdj zehlās fewiſchkais ihpašchums, tad ari weenlihdšibai bija gals; jo nu wareja ſainneezifti ſtiprakais wairak mantas ſarauſt nekā neſtiprais. Tā zehlās arween jo leelaka ſtarpiba mantas ſinā. Raſchoſchanas lihdſekteem topot arweenu pilnigakeem un raſchigakeem tapa ari ihpašchuma ſtarpibas leelakas. Bet tā ja nu jau ar laiſu nauda bija palikuſe par tik ſwarigu mantu, ka ar to wareja wiſas zitas eeguht, tad ſinams teem, kam bija wairak naudas, bija ari leelaka wara. Tee wareja nu eegahdatees arween pilnigakus darba rihtus, kurus wehl arween pahrlaboja. Raſchotās mantas ſakla eet taflu paſaulē, par atlihdſinajumu naudas ihpašchneeka kabatas wehl jo wairak pildidamas, un ſchis atkal, arweenu wairak un wairak gribedams ſaraut, papildinaja wehl wairak raſchoſchanas lihdſektus un kahtibu; zehlās manufaktura un zehlās maſchinas un attihſtijās leelruhpnēeziba — leelinduſtrija. Bet kamehr nu weeni tā eegahdajās arween labakus darba rihtus un zaur to pa-wairoja ſawa darba raſchibu, tomehr otree, kas no paſcha ſakluma nebija ſprehjuſchi tik leelus krahtumus eewahkt, palika pirmajeem eepakak. Leele wareja drihſi ween ſawas prezes laiſt dauds lehtaki un tomehr wehl pelniit; maſee nu tapa ſpeesti ari ſawus raſcho-jumus lehtaki pahrdot; bet lai kà puhledamees, tee neſpehja ar ſaweem famehrā nepilnigajeem darba rihteem leelajeem lihdji eet, neſpehja tikdauds paſtrahdat, lai ari pee leelo noſpeestajam zenam waretu paſtahwet. Tā wineem bija janihkt weenam pehz otra; iſmira pat wehl weſeli amati, kas agrak bija leeliſki plaukuſchi un ſeedejuſchi. Mēhs paſchi waram redset, ka weens amatneeks pehz otra ſahk jau ſuhdsetees par arween ſliktakeem laiſkeem; jo zenas zaur fabriku konkurenzi noſlihdejuſchas tik ſemu, ka teem jau pat pee mums, kur fabriku tik maſ un to ſazenſiba famehrā neleela, ka teem pat te jau ſahk gruhti klahtees. Wini galu galā noteet tik tahtu, ka ja-eet par algadſi: japahrdod, ja-iſnomā ſaws darba ſpehks, lai nu leelais wehl jo wairak waretu raſchot. Jo teeſcham, ja amatneeks ſanahzis ar fabriku konkurenzē, ja roſas wehweris grib tikpat lehti un glihti auſt kà maſchina, tad wiſch war mo-zitees zauru deenu un zauru nakti un tomehr wiſch tik nomehr-deſees ween; jo zik wiſch pa nedetu paſtrahdā, to maſchina beeſchi ween pa minutem. Tā wina darba ſpehks tam top pilnigi newa-jadſigs, nederigs, pat kaitigs, ja tas grib no ta uſturetees, patš uſ ſawu roku ſtrahdadams. Tā winam japahrdod ſawas ſtelles u. t. t., jaſchēras no ſaweem darba rihteem, ar kureem wiſch wais newar maiſi nopelniit, un ja-eet plaſchā paſaulē par algadſi.

Ari semkopibâ leela starpiba, waj kahdam daudj semes, waj mas; jo ari te tam, kam daudj semes, wairaf spehku buhs, nekâ kam mas; pirmais wardš pazestees, kad zenas semas, lihdsj tahdam laitam, kur tās atkal pazeltees; winsch nemanis nefo, ja tam no-kritis sirgš waj gowš, drihsj buhs zita weetâ; winsch eegahdasees wišlabakos lauku mehslus un apstrahdās laukus pehž wišjaunakajam sinam; kur masais to wišu paspehs? Seelais pahrdod famus raschojumus leelumâ un dabuhn par teem leelakas zenas; winsch pehrf leelumâ un dabuhn lehtaf; masajam atkal no wiša ta nekâ; jo winam weenam ar faweem masajeem lihdsjekteem tas ne-eespehjams un no otras pušes tas atkal naw mahziješ atsiht, ka daudsi masi kopâ ir wairaf nekâ weens leels, ja tit ir weenprahtigi un šin ko grib. Starpibai semes ihpašchumu leeluma sinâ newajag pat nekahdai leelai buht un tomehr buhs leeliska starpiba darba raschibas un eenahkumu sinâ. Salihdsinastim peemehram diwejas mahjas, no kurâm weenas buhs 100 puhrweetu leelas un otras 400 p. w. Ja nu aprehkinam wišas scho abeju mahju isdoschanas naudâ, tad isnahks schahdi diwi rehkinumi:

100 p. w. leelâm mahjam wajadšigs:

2 deputata kalpi, if pa 170 r.	= 340 r.
1 meita	= 120 "
1 gans	= 70 "
familijas ušturs	= 300 "

830 r.

tâ tad uš katru puhrweetu 8 r. 30 kap.

400 p. w. leelâm mahjam wajadšigs:

7 deputata kalpi if pa 170 r.	= 1190 r.
2 meitas	120 " = 240 "
1 gans	= 70 "
familijas ušturs	= 300 "

1800 r.

isnahk uš katru puhrweetu 4 r. 50 š.

Kas te par leelu starpibu isdoschanu sinâ! Un eemessis wišam: leelo mahju ihpašchneeks samehrâ ar masakeem spehkeem war wairaf padarit, tamdeht ka winsch wišu leelumâ dara; masais masumâ strahdadams istehre beeschi ween famus spehkus welti. Masajam isnihstot, wina mahju nopehrf tas, kam jau no sabkta gala bija wairaf; tas nu paleelina famu grunti wehl wairaf un ir nu spehjigs, wehl jo leelakâ mehrâ raschot un wehl jo lehtaki isdarit scho raschoschanu. (Râ pee mums tomehr beeschi ween redš, ka ari

leelgruntneeki kerpurojas tapat, tif tif dšihwibu wilfdami, tad tas no tam naht, ka tee naw eeweduschki pilnigakas raschoschanas fahrtibas, bet fainneeko tapat ka masee.)

Ta tas wifur nu weenadi; beidsot fainneezifki nespehjjigam japahrdod fawi raschoschanas lihdsjekti un darba rihki, un ja-eet atkal tapat ka amatneekam plashã pasaulã, fur ar fawu darba spehku war darit, ko ween gribedams. Ugraki tahdam nebuhtu wehl wifzi zeti bijuschki aistaisiti; jo kamehr fabrikas wehl neslaistija gaisã famus garos fkurstenus it ka robeschas atmenus jaunam laimetam, tamehr „amatam teescham bija selta pamats“ un weenã weetã isdšihwojuschais lifa famus darba rihkus sominã, waj ja dauds, tad ar teem peekrawaja kahdus ratus un aifgabja us zitu weetu. Semkopim labiba maffaja dahrgi, ta ka ari tam nebija nekahda leela mahkfla, no weenas weetas isfweestam otrã eedšihwotees. Bet fur tu tagad zilweks eefi? Kas weenã weetã isuihziis, tam gruhti zitã tapt, un no usplauschanas un pee mantas tifschanas gan wisretakais tagad drihkfites domat. Kas stahw, lai peeluhko, ka nekriht; un kas fahl krist, tas ahtri war tapt tur, fur japahrdod darba spehks, fur jatop par algadfi.

Ta tad darba spehks ir tapis preze. Ka nu schis prezes zena top nofazita? Tas noteekas gluschki lihdsigi ka pee zitã prezem. Mehs sinam, ka kuras katras prezes wehrtibu nofaka tas fabeedristi noteiktis darba daudsums, kas usgabjis pee schis prezes raschoschanas. Bet kas tad wajadfigs preeksch darba spehka raschoschanas? Utbilde toti weentahrscha. Lai darba spehks weenumehr buhtu dabuhnamus us turgus, tad wajadfigs, ka tas dšihwais zilweks, kam winsch peemiht un kas to grib isihret, ka schis dšihwais zilweks buhtu spehjjigs strahdat. Bet strahdashanas spehja peekriht tikai tam zilwekam, kam peeteekofchi dauds baribas, kam fawa weetina, fur galwu nolikt, kam faws apgehrbs u. t. t., wahrdu fakot, kura nepeezeeschamakas wajadfibas apmeerinatas. Un zif nu wehrtas schis nepeezeeschamã apmeerinamã wajadfibas, tif dauds wehrtis ari pats darba spehks.

Schi zena, sinams, wifur naw weenada, raugotees us to, kahdi fur weetejee apstahkti. Siltajãs semes, fur zilweks war peetikt ar mafal baribas, ar plahnakãm drehbem un gandrihs pawifam bes dšihwokta, tur wina alga buhs labi mafaka, nekã aukstajos un mehrenajos semes strehkos, fur wajaga i dšihwokta, i malkas, ko silbit dšihwokli, tur ari wajaga wairaf baribas un siltaku drahnu; te tad ari wairaf jamakã par darba spehku. Gespaidu us darba zenu dara ari ikreisejee paschu strahdneeku paradumi un winu zaurmehra isglihtibas stahwoklis: zitur strahda basãm kahjam un wihfes,

žitur atkal parasts jahbatus walfat; Franzijâ un Anglijâ, tur isglichtiba wispahrejaka nekâ pee mums, tur ari katrs strahdneeks grib lasit sawu awisi; tamlihdfigi eeradumi, sinams, pa-augstina darba zemu.

Bet wehl weena leeta te ja-eewehro: strahdneeks ar laiku paleef darba nespehjneeks; ſcha weetâ wajadfigs jauns, ſpehzigs pehztejis.

Tâ tad darba algai wajaga ari tif leelai buht, ka strahdneeks sawus behrnus ſpehj isaudſinat par nahkoſcho darbu daritajeem u. t. t.

Darba ſpehks, kas uſ noteiktu laiku top nonomats, naw atdalams noſt no paſcha strahdneeka; wiſſch jau ir strahdneeka meefâ, strahdneeka kaulos; tâ tad, sawus ſpehkus isihredams, strahdneeks isihrejis daſchâ ſinâ ari pats ſewi. Ja nu darba ſpehka isihretajs to grib pehz eeſpehjas wiſlabat preeſch ſewis iſleetot, tad winam wajaga buht ari pawehlneekam par strahdneeku, lai to ar pilnu teefibu waretu komandet pee darba strahdaſchanas. Tamdeht ari ſemneeku liſuma punktî noſaka, ka „kungam uſ mata japaſlauſa“.

Algadſis strahdâ; un katra wima kuſteſchanaſ, kas raſcho jaunâs wehrtibas, noteekas darba dewejam par labu, kuſſch tuhlit ir pilnigs kungs par wiſam strahdneeka raſchotajam prezem. Kad strahdneeks sawu nolihgto laiku noſtrahdajis (waj nu sawu nedetu, waj mehneſi . . .), taſ ir atkal brihws un war no jauna pee-dahmat sawus ſpehkus turpmaekem darbeem; darba dewejs tam no jauna ſola ſinamu algu, un lihguns atkal nolihgts. Strahdneeks atdod sawu darba ſpehku darba dewejam datâs ſadalitu; darba dewejs turpreti pehz patikas paleef ihretâ darba ſpehka ihpaſchneeks, par kuru maſſâ gandrihſ weenadi tifai pehz padarita darba. Darba dewejs reti kad maſſâ algu eeprreeſch, kamehr strahdneeks gandrihſ weenadi strahdâ darbu bej eeprreeſchejas ſamaſſas; un kamehr darba dewejs pehz katras ſtundas paleef ihpaſchneeks par raſchotam prezem, tifam strahdneeks wehl nebauda algas, kas tam peenahktos par eeprreeſchejâ ſtundâ paſtrahdatu darbu. Ja peemehram wehrtumê it ſtundu teef iſgatawots 1000 arſchinu audekla gabals, kas teef aiſſuhtis uſ magasinam, bet strahdneekem par strahdateem gabaleem alga teef iſmaſſata tifai nedetas beigâs, tad gaiſchi redſams, ka uſ ſcho laiku ſprihdi strahdneeki isihrejjuſchi kapitaliſtam sawu darba ſpehku uſ parahdu. Schahda fahrtiba leelas pirmajâ azumirkli bej kahdas leelakas noſihmes, un tomehr ta preeſch abeem, i darba deweja, i darba nehmeja no leela ſwara; darba dewejs neween nekur ne-aiſnemas naudaſ algas nomakſai, bet turpretim aiſwөөenam nogulda naudu bankâ uſ prozenteem. Talab ja darba dewejs buhtu

peespeesti samakfat algu strahdneekem katru wataru, t. i. tuhda pehz tam, kad isleetojis wina ihreta darba spehka finamu datu, tad winam masinatos dabujamee bankas prozenti par tam deenam, us kuram strahdneeki isihrejuschu tam darba spehku us parahdu.

Preekich strahdneeka te eewehrojams wehl kas fwarigaks: strahdneekam katru deenu japehrf pahrtikas weelas. Newaredami par wisu samakfat flaidra naudâ, strahdneeki peespeesti nemt us parahdu un zaur to kriht maso hodneeku nagos; pehdejee dodami prezi us parahdu, dod to daudj fliftatu, peemahna us fwara un mehra un aprehkina wisu dahrgati.

Schahdus zilweku sakarus, schahdas fawstarpibas rada, finams, nupat apluhkota raschoschanas kahrtiba; lihds ar tas tahlatu attihstichanos wirsas ari zilweku fawstarpejas satiksmes attihstibas gaita us preekichu.

Wirswehrtiba (pelnas teesa).

Pastatissimees tagad, kahds labums darba demejeem atlez no nomatajeem darba spehkeem, paluhkofim, kahda kahrtâ winsch tur pelna. Lai to waretu pasazit, tad mums ja-eepasihstas, ka ihsti prezes top raschotas.

Kas grib strahdat, kas grib to rashchot, tam wajadfigs wisprimis materiala, no ka taihit taisamo mantu. Semkopim wajaga semes, kalejam dsels, ogkrazim akmenoglu flahna. Wisi schee materiali ir jau no dabas tahdi, kahdi wini ir, un zilweks tos newar no jauna radit, winsch tif teem war dot finamu zitu isfkatu, wimu pahrtehlott, isstrahdat. Seme, gais un uhdens ir, ta fakot, leela noliktawa, no kureenes zilweki dabuhn materialus; schahdus wehl nekahdam zitam noluhkam ne-isleetotus materialus, ka peemehram, israktas akmenogles, nozirstu koku u. t. t. fauz par ne-isstrahdatu materialu. Bet ar to ween jau nepeeteek, ka strahdneekam ir ne-isstrahdats materials; ko lai winsch ar to eesahf, kad tam nebuhs lahpfkas, zirwja, ahmura, wahrdu fakot, darba rihku? Ta tad galwenas leetas, no kuram atkarajas jaunu raschojumu isgatawoschana, tas ir: ne-isstrahdata weelas, darba rihki un zilweka darba spehks.

Nu mehš warefim ispehtit, kahds eespaids wisam schim trim galwenajam leetam us finamas prezes wehrtibu, kahda fina prezes zena atkariga no ne-isstrahdatajam weelam, no darba rihkeem un no zilweka darba spehka. Katra ne-isstrahdata weela, ja ta top isstrahdata, pahrgrosa jawu weidu. Ta peemehram dsels zaur peemehrotu apstrahdashanu top par ta fauzamo bleki. Ne-isstrahdata

weela waj nu top parwisam zitadi pahrweidota un tad tifa top leetojama, waj atkal to war tuhli leetot, ka peemehram afmenogli. Ne-apstrahdata materiala wehrtiba atkarajas no ta fabeedrisfi wajadfiga darba daudsuma, kahds pee ta eeguhfchanas bijs wjadfigs; un fchi wehrtiba, neds paleelinadamàs, neds pamasinadamàs, tad ari pahreet uf tahlakeem darinajumeem is fcha pascha materiala, t. i. gatawaja isstrahdataja preze flehpjas netifween tas darbs, kas leetots tas isgatawofchanai is ne-isstrahdatas weelas, bet ari wehl tas darbs, kas pee fchis leetas isgatawofchanas nepeezee-fchamo ne-isstrahdato weelu eeguhfchanas bija wajadfigs. Ta peem., ja ftroderis paschuj fwahrkus, tad wimu wehrtibu nenofaka mis ftrodera darbs ween, bet ari drehbes wehrtiba te jaskaita flah. Ta tad isleetota materiala wehrtiba buhs ari isstrahdataja gatawaja preze. Weenigi no jauna isdaritais darbs pawairo jau ne-isstrahdataja materiala flehpto wehrtibu. —

Raschofchanas lihdselki, darba rihki un maschinas pamasam dilft un maitajas; ta peem. kaleja wihles top pehz kahda laika leetofchanas ne-afas un nederigas turpmakai wihleschanai; rati, uf kuzem toti daudf smagu nastu wests, top ar laiku ta isbraukti, ka paleef parwisam fchihbi un greifi un naw wairs nekur leetojami. Tomehr wisa fchi darba rihku nodilfchana un maitafchanas eet tika lehnitinam uf preefschu, un daudf war passtrahdat ar peem. weenu un to paschu zirwi; atflehdneeks ar weenu kreetnu tehrauda wihli isstrahda daudf atflehgu, un raspufkas brauzejs brauz ilgu laiku, kamehr riteneem jaleef jaunàs rehpes. Ta tad darba rihku dilfchana ari nofaka finama mehrà kahdas prezes zenu, kaut gan wina masaf kriht fwarà; ja peemehram atflehdneeks pagatamos ar weenu wihli 50 atflehgas, tad katrà uftaifitaja atflehgà flehpjas tika 50-ta data no wihles wehrtibas. —

Ta tad neds darba rihki, neds ari pats ne-isstrahdatais materials, is kura kahda leeta top taifita, nepawairo prezes wehrtibu; weenigi zilwefa darbs rada jaunàs wehrtibas, un tadeht waram it droschi apgalwot, ka weenigi zaur jauna fabeedrisfi noteikta zilwefa darba flahit peenahfchannu pee tas wehrtibas, kura jau ne-isstrahdataja weela flehpjas un kura zaur maschinu dilfchannu pee prezes isgatawofchanas toti neezigà mehrà nahf flahit, — ka tika zaur jauna fabeedrisfi noteikta zilwefa darba fpehka leetofchannu pee prezes galigas isgatawofchanas nahf ari jauna wehrtiba flahit. Ja peem. kahdas ne-isstrahdatas weelas eeguhfchanai bijufchas wajadfigas 10 stundas fabeedrisfi wajadfiga zaurmehra darba, ja pehz tam weelu tahlaf isstrahdajot darba rihki nodila weenas darba stundas wehrtiba, un ja prezi is ne-isstrahdatas weelas galigi pagatawojot usgahja

7 schahdas darba stundas, tad beigu beigās prezē flehpfees $10 + 1 + 7 = 18$ stundas sabēdriski wajadsiġā zaurmehra darba.

Apluhkofim wehl kahdu peemehru. Teiksim, ka weena stunda sabēdriski wajadsiġā darba ir wehrta 10 kap. un kahda muhra muhreschanai peenemti 4 strahdneeki, kuri ari pašchi strihtēs wjadsiġos keegelus. Wini nopehrt mahlus, zif preeksch weena tuhstoscha keegetu wjadsiġs, un aismakša par teem 50 kap.; schuhnis, kur schahwet fastrihtetos keegelus, formas, zeplis u. t. t., t. i. wišu darba rihtu leetoschana preeksch weena 1000 keeg. pagatawoschanas ismakša 60 kap.; makšas dedsinaschanai wjadsiġs atkal pa 60 kap.; keegetu pagatawoschanai iſeet, teiksim, 24 darba stundas, t. i. uš katru no 4 strahdneekem iſtriht 6 ft.. Tā ka tee iſ pa ſtundu dabun 10 kap., tad nu wineem iſnahſ pa wiſeem kopā 2 r. 40 kap. algas. Tā tad 1000 keeg. nu ismakša pawisam $50 + 60 + 60 + 240 = 410$ kap.. Tā tad gatawajos iſdedſinatajos keegelos nu ir eekschā wiſas trihs augschā minetās wehrtibas: ne-iſſtrahdata materiala (mahlu) wehrtiba, tad darba rihtu ihres makša un beidsot paſtrahdata darba wehrtiba; ſchi keegelos flehptā wehrtiba paleet weenmehr ta pati, waj strahdneeki preeksch ſewis strahdajuiſchi, waj preeksch zita. Ja ſchee strahdneeki ſtrahdatu preeksch ſewis paſcheem, patſtahwigi, tad wini, keegelus pahrdodami dabuhtu par katru ſawu tanis eereetuscho darba ſtundu 10 kap.. Ja nu peenemam, ka strahdneeks par 60 kap. war iſdeenas apmeerinat wiſas ſawas un ſawejo wjadsiġbas, tad wina darba deena buhtu 60 kap. wehrta, un preeksch wišu wjadsiġbu apmeerinaschanas tam peetiftu 6 ſtundu strahdaschana. Un tā, tikai 6 ft. strahdadams, tas dabuhtu katru deemu tik dauds, zif tam tai deenai wjadsiġs. Bet ja nu wiſsch tai paſchā weenā deenā paſtrahdatu diwreiſ tik dauds, tad jau ari no jauna peeraſchotās wehrtibas buhtu diwſahrt tik leelas un tās peederetu paſcheem raſchotajeem, tā ka tee nu ſawus 2000 keegelus pahrdodot dabuhtu ari dubultu makšu.

Bet apluhkofim, ka tas rehkins iſnahſ, ja ſcheem raſchotajeem buhs preeksch zita jaſtrahdā, ja tee ſawu darba ſpehku buhs pahrdewuiſchi. Peenemim, ka ſaimneeks pats uš ſawu rehkinu pehrt ogles, eegahdajas wjadsiġos rihtus un tā tahlaf, un makša par wiſam tam leetam tikpat dauds ka jau augschā minejam. Bet kas tad nu winam strahdās? Nu ja-eet pee strahdneekem un ja-lihgt ar teem, waj newar dabuht wina darba ſpehku. Tā ka teem paſcheem azumirlli darba naw un tee newar iſdedſinat pulka keegetu un tad gaidit, kamehr tos kahds nahſ pirkſt, tad teem ja-eet pee ſaimneeka ſtrahdat, ja-iſihre ſaws darba ſpehks. Bet zif tad nu

ſchis buhš wehrts? Nu, mehš jau lahđà no agrakajàm nodatam redſejàm, lahđi likumi nojaka darba ſpehka zenu. Tà ka nu mehš nupat redſejàm, ka unuſu mineteſ keegeļu dedſinataji iſtifa ar 60 kap. deenà, tad, ſinams, ſainneekš teem ari wairaf nemakšàs. Ja griib, lai nahk; ja ſchee negriib, ſainneekš dabuhš zitus. 1000 keeg. nu ſainneekam iſmakšà tiſpat daudš kà agrakajà peemehrà, proti:

mahli	=	50 f.
malka	=	60 "
darba rihti	=	60 "
4 ſtrahđn. algas if 60 f.	=	240 "

fopà 410 kap.

Tà tad uš ſcheem 1000 keeg. ſainneekš nedš ko pelna, nedš ko paſpehlē. Bet ſaprotamš nu ir, ka wiſch ar ſchahdeem keege-keem tad newarēš tirgoteēš; jo tirgoſchanāš jau weenmehr iſeet uš peknu. Ja winam taš bija prahtà, nepelnit, tad winam nemaš newajadſeja likt paſcham keegeļu dedſinat, wiſch wareja ween-ſahrſchi gatawuš pirkt. Bet ſainneeka galwenaiš noluhšš bija zaur darba ſpehka pirſchamu iſdabuht wehl ſinamu wiršwehrtibu, pelnaš teeſu pee taš naudaš klaht, kuru iſdemis par mahleem, darba rihteem un algam. Wiſch tadeht gudro tà, ar ſaweem keegeļu ſtrihketa-jeem runadamš: „Eš eſnu juhſu darba ſpehku uš weſelu deenu ihrejis; tamdeht eš ar to waru rihtoteēš, kà man tiht, un juhš ſapratifeet, ka to darba ſpehku, ko eſnu nonomajis, iſleetoju pehš eēſpehjaš wiſu. Tadeht ſtrahđajeet man iſdeenāš 12 ſtundu, to juhš ſpehjeet.“ Strahđneekš ſtrahđà 12 ſtundaš. Protamš, ka diwi reiſeš tiſ ilgi ſtrahđajot nu ari top 2 reiſ tiſdaudš raſchotš nekà agraf — 2000 keeg.; ari materiala iſgahjis diwi reiſ tiſdaudš, un ari leetas diwfahrt ilgaſ un wairaf leetotaš. Tomehr darba-alga pa deenu paſikufe ta pati. Tà tad tagad nu iſnahk ſchahđš rehſinš:

mahli	. . .	100 kap.	(2 reiſ tiſ daudš.)
malka	. . .	120 "	{ " " " }
darbarihti	. . .	120 "	{ " " " }

Bet darba algas . . . 240 kap. = tiſai tiſpat daudš kà agraf.

fopà 580 kap.

Sainneekš aiſmakšajis 5 r. 80 kap. un dabujis 2000 keeg. Bet kà mehš agraf redſejàm, tad jau latrš 1000 £. makšaja 410 kap., tà tad pahrdodamš ſawuš 2000 £. ſainneekš eenemš 820 kap., tà tad par 240 kap. wairaf nekà tee winam iſhtenibà makšà. Šchoš 240 kap. ſauz ſchahđà atgadijumà par wiršwehrtibu, par naudneeka pelnaš teeſu. Šchi pelnaš teeſa te ir taiſni tiſ leela, zit

wina algadschi, 6 stundas ilgal strahbdami, raschojuschi; 4 keegetu dedfinataji strahbaja katrs pa 6 stundas ilgal; tas ir pamisam 24 ft. wairak. Katra darba stunda maksā 10 kap.. Tā tad wīsas 24 kopā 240 kap; un ūchee 240 kap. naudneekam nebija ja-ismaksā, tee nu ir wina pelnas teesa.

Rā kahdā agrakā nodatā redsejam, tad tirgotaja kapitāls tīfai tahdā atgadījumā eenes ūawam ihpaschneekam wirswehrtibu, pelnas teesu, ja tas kahdu prezi lehtaki pehrk nekā ta wehrta, waj atkal to dahrgaki pahrdod nekā ta tam pascham maksā. Bet tas eespehjams tīfai tad, kad strahdneeks peespeests ihret ūawu darba ūpehku un dabū par wīnu tīfai datu no wīnas ihstās wehrtibas.

Kapitala augschana.

Isgahjuschā nodatā mehš jau redsejam, kā naudneeks eeguhst wirswehrtibu, kā wīnam eespehjams pelnas teesu eewahkt. Tagad nu apluhkoūim, kahdā kahrtā kapitali pee-aug arween leelaki un kas wīš ar to ūakarā.

Datu no wirswehrtibas naudneeks isleeto ūawa pascha waja-
dsibam; otru datu tas peeweeno wezajam naudas krahjumam, zaur
ko ūchis paleelinas. Bet zaur to atkal wīna ihpaschneekam eespeh-
jams jaunās darbnizas eerihkot un ari wairak darba ūpehku pee-
nent un tapehž, ka no jauna klahst peenahkuschais darba ūpehks
rascho arween jaunās wirswehrtibas, tad nu kapitāls zaur to pee-
aug arween leelaks; un nu atkal eespehjams jaunus darba ūpehkus
peenent, kuri atkal rascho jaunās wirswehrtibas, un tā tas eet
arween tahlak. Tā tad no kapitalu pee-augschanas un paleelina-
schanas atkarajas ari darba nehmeju ūchiras ūkraits un ūtahwoflis.

Sahkumā leelas, ka kad darba deweja labums buhtu ari
darba nehmeja labums, jo strahdneekam jau naw ko pelnitees, kad
naudneeks tam nedos darba, un otradi nemot atkal naudas krahjumi
pamasinasees, ja tos ne-isleetos preeksch darba ūpehku pirkschanas.
Un jo wairak pee-aug kapitāls, jo wairak ari attihstas ruhpneeziba
(industrija), un tad ari wajadsigs weenadi leelaks ūkraits strahdneeku,
peeprahjumi pehž darba ūpehkeem top leelaki un zaur to nu ari
algas top leelakas. Bet no otras puūes apluhkojot atkal tuhliit
nomanams, ka lihds ar kapitala pee-augschanu top ari pats naud-
neeks waten ūpehžigs un wīna wara par darba nehmejeem top
arween leelaka: tee kluhst arween atkarigaki no ta.

Tā tad lihds ar ruhpneezibas attihstischanos top ari darba
algas leelakas; bet ar ūcho leetu nemas tīk traki naw. Jo lihds

ar to ari pawairojuschās darba mehneju ifdeenischās wajadsības un tas pat notizees tahdā mehrā, ka algu pa-augstināšana nemas newar lihdsi tikt pawairotajām wajadsībām, tā ka galu galā: algas gan top leelafas, bet ar winām tagad arween masafā mehrā eespehjams istikt. Tā tad, jamehrā nemot, algas newis paleelinajuschās, bet top arween jemafas.

Bet ir wehl ziti apstahkti, kas nospeesch darba algas arween wairaf uš leju.

Lihdsi schim mehš peenehmām, ka naudas ihpafschneeks nau-
das trahjumeem arween leelafem topot, peenem ari teescham arween leelafu skaitu strahdneeku, kuzi nu, salihdsinot ar agrafeem laifeem, dabuhm leelafas algas, t. i. leelafu jumū; tikai ar scho tagad masaf eespehjams apmeerinat dšihwes wajadsības, kuras ahtraf paleelinajuschās nekā algas. Bet waj tad nu weenadi taps arween jaunī strahdneeki un arween no jauna peenemti, beš eerobešchojuma? Beeschi ween, un arween beeschaf redsam, ka ihstenibā tas nemas nenoteefas. Jau agraf runajām par konkurenzi raschotaju starpā, kur katrs puhlas par otru lehtaf raschot zaur to, ka ar teem pascheem spehkeem rauga wairaf pastrahdat. Tas nu, finams, eespehjams weenigi zaur to, ka top isgudrotas un eewestas labafas maschinas, kuras tani paschā laikā kā agraf, spehj arween wairaf raschot, un ta pati maschīna, kas preekšch gada no-anda 1000 ol. aud. pa deenu, spehj ar laikū zaur daschadeem flahst nahfuschēem pahrlabojumeem 10000 un 20000 ol. weenā deenā no-aust; pee zitām maschinām atrodām pat wairaf fūntu reis tīf leelu raschību nekā agraf. Ja nu tas zaur maschīnas pahrlabofchanu panahfams, tad finams, ka darba dewejs eegahdasees schahdu pahrlabotu darba rihku, lai wairaf spehtu raschot. Ja winsch agraf, kamehr weena maschīna raschoja tikai 10000 ol. deenā, gribeja raschot 100000 ol. deenā, tad winām wajadsjeja eegahdatees 10 tahdas maschīnas; pee tam, finams, wajadsjeja ari strahdneeku skaitu desmitfahrt pawairot, un ja agraf tam bija pee weenas maschīnas 100, tam tagad pee 10 maschinām buhs 1000 roku wajadsigs. Bet te zaur leelīsteem pahrlabojumeem maschīnas top 10 fahrt raschigafas un nu ir eespehjams, ar weenu ween pahrlabotu maschinu 100000 ol. deenā raschot. Ko nu leelruhneeks darīs? Winsch eegahdasees tahdu 10 fahrt raschigafu maschinu un tos, kas agraf apkalpoja wezās sistēma maschīnas, tas atlaidīs, jo naw wairs nezif eenefigi ar wezajām maschinām tahfak raschot, tā ka sabeedrikti noteiktāis darba laiks zaur jaunajēem isgudrojumeem tapis ihfaks. Winsch patures tikai tīfdaudj zilweku pee darba, zif pee ari apkalpošanas finā pahrlabotās maschīnas wajadsigs.

Atlaistee nu ir tã fauzamais ruhpnēezibas rezervistu pulks; tas ir peepeschi beš darba un maišes palizis un ir gatavs, pat par wehderu ween eet pee wišgruhtakã darba; tã tad darba špehtu peedahwajums toti leels, peeprašijums mašs, un darbã palikušcho algas top tã ar wari uš leju wiltas.

Bet naht wehl weena leeta. Darbs zaur jo leelikã mehrã zauri išwesto darba dališchanu (š. eewadã) tapis pašchã weetã tiš weegliš, t. i. tas praša tiš maš meešas špehtu (bet totees jo wairaf ušmanibas), ka nu wairs nebuht naw wišur wjadšigs špehzišs wišreets; tagad beeschi ween išteekams ar šeeweeshu un pat ar behrnu darba špehtu. It ihpašchi wehrpjamãs un aušchamãs fabrikãs šeeweeshu un behrnu darbs eeweests. Tapehž ka nu zaur to ronas darbã palikušchajeem wišreeshu darba špehkeem arween wairaf konkurentu, protams, darba špehta zenam, algam, jafriht nu wehl jo semaf.

Waj alga wehl arween pašeminafees? tã darba nehmeji nopeetnãm šejam weens otu prašis, glušchi tapat kã semtopju pirmais jautajums, fastopotees, ir: waj labibas zenas wehl arween kritis? Behdigi jautajumi, kas leezina par jo behdigeem apstahkteem.

44 44.

J. Brigadora,

gramatu un rakstamleeta
pahrdotawa,

Rigã (Berga basarã).